

**BRANDUOLINIO GINKLO NENAUDOJIMO
NORMA IR ATGRASYMAS:
KONCEPCIJŲ SAŲVEIKA JAV ATVEJU**

NERINGA BLADAITĖ

Straipsnyje nagrinėjamos branduolinio ginklo nenaudojimo normos ir branduolinio atgrasymo strategijos (ne)suderinamumo galimybės. Siekiant išgryninti teorinius koncepcijų sąveikos variantus, pirmojoje straipsnio dalyje atliekama teorinė konstruktyvistinės normų bei realistinei srovei priskiriamos atgrasymo teorijos analizė. Išskiriant galimo koncepcijų suderinamumo ir ryškiausios priešpriešos taškus, konstruojamas tam tikras teorinis rėmas empirinei JAV atvejo analizei, kuri pateikiama antrojoje straipsnio dalyje. Tyrimas, grindžiamas kokybine turinio analize, atskleidė, kad nagrinėjamu 2009–2015 metų laikotarpiu JAV branduolinio ginklo nenaudojimo norma dėl dinamikos įgijo tradicijos formą. Ši normos forma palieka nedidelę branduolinio ginklo panaudojimo galimybę, kuri yra būtina atgrasymui. Taip bent teoriškai išsprendžiamas koncepcijų suderinamumo klausimas. Tačiau dėl tokio nenatūralaus nenaudojimo normos ir atgrasymo derinimo labiausiai nukenčia atgrasymo patikimumo elementas, o tai JAV branduolinę laikyseną paverčia neaiškia ir ateityje gali kelti tam tikrą grėsmę.

Neringa Bladaitė – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Tarptautinių santykių ir diplomatijos magistro programos absolventė (el. paštas: neringa.bladaitė@gmail.com).

Straipsnis parengtas pagal VU TSPMI 2016 m. apgintą magistro darbą.

© Neringa Bladaitė, 2016

Straipsnis įteiktas redakcijai 2016 m. rugsėjo 4 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2016 m. gruodžio 12 d.

Ivadas

Branduolinė ginkluotė ir su ja susijusi problematika dažniausiai siejama su Šaltuoju karu. Tačiau, remiantis 2015 metų duomenimis, devynios branduolinės valstybės bendrai turi apie 16 000 branduolinės ginkluotės vienetų¹. Toks įspūdingas arsenalas savo destruktine galia potencialiai galėtų sunaikinti visą gyvybę, esančią Žemėje. Todėl akivaizdu, kad branduoliniai ginklai ir jų keliamas milžiniškas pavojus netapo istorine praeitimi². Kita vertus, galima kelti klausimą – kodėl, nors branduolinę galią turinčių veikėjų skaičius pasaulyje didėjo ir pajėgumai išliko, šis masinio naikinimo ginklas nuo Hirošimos ir Nagasakio tragedijos 1945 metais taip ir nebuvo panaudotas dar kartą? Svarstant šį klausimą, tarptautinių santykių tyrimų lauke iškyla tarpusavyje konkuruojantys realistinės ir konstruktyvistinės teorinės prieigos aiškinimai³.

Vadinamąją „branduolinę taiką“ realistinės srovės atstovai paprastai aiškina kaip racionalios branduolinio atgrasymo strategijos rezultata. Konstruktyvistai atsispiria nuo normų fenomeno tarptautiniuose santykiuose⁴. Pažymėtina, kad dažniausiai mėginama įrodyti arba normų veikimo, arba atgrasymo logikos svarumą, nebandant rasti galimų šių požiūrių sąveikos taškų. Tačiau tokios teorinės sąveikos paieška tampa itin svarbi atsižvelgiant į tarptautinių veikėjų, ypač JAV, praktiką. Konstruktyvistų, ypač N. Tannenwald, studijose JAV pateikiamos kaip vienintelis įsitvirtinusių branduolinio ginklo *tabu* pavyzdys. Tačiau praktikoje JAV tebėra viena iš dviejų

¹ Stockholm International Peace Research Institute, Nuclear forces 2015, <<http://www.sipri.org/research/armaments/nuclear-forces>>, 2015 12 03.

² Arms Control Association, „Nuclear Weapons: Who has What at Glance“, *Fact Sheets*, October 2015, <<http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweapons-whoahaswhat>>, 2015 12 28.

³ Sabadus Aura, „Nuclear Non-use: Rational Deterrence, Prudence or a Long-lasting Taboo?“, *E-International Relations*, August 2009, <<http://www.e-ir.info/2009/08/23/nuclear-non-use-rational-deterrence-prudence-or-a-long-lasting-taboo/>>, 2015 10 13.

⁴ Sabadus, p. 1.

didžiausią branduolinį arsenalą turinčių valstybių pasaulyje. Svarbu pasakyti, kad, nors JAV branduolinė doktrina kinta – priklauso nuo politinės valdžios (itin didelį pokytį galima įžvelgti tarp 2002 metais G. W. Busho⁵ ir 2010 metais B. Obamos⁶ suformuotų doktrinų), vis tiek strategiškai išlaikomas branduolinio atgrasymo principas. Taigi galima teigti, kad JAV branduolinėje politikoje išryškėja konceptuali priešprieša tarp branduolinio ginklo nenaudojimo normos laikymosi ir branduolinio atgrasymo strategijos taikymo.

Atsižvelgiant į tai, straipsnyje nagrinėjama problema: nors JAV yra laikomos įsitvirtinusios branduolinio ginklo nenaudojimo normos šalimi, praktikoje (formuodamos ginklų arsenalą ir branduolinę doktriną) ir toliau remiasi branduolinio atgrasymo strategija. Šios prieštaros hegemonės branduolinėje laikysenoje nagrinėjimas tampa ypač aktualus dabartinėje tarptautinėje aplinkoje, kai branduoliniai ginklai ima vaidinti vis svarbesnį vaidmenį priešišku JAV valstybių strategijose ir praktikoje. Šiuo metu Rusija sparčiai didina ir modernizuoja branduolinį arsenalą, negana to, savo karinėje doktrinoje yra užfiksavusi itin plačias šio masinio naikinimo ginklo panaudojimo ribas⁷. Susirūpinimą kelia ir Šiaurės Korėjos režimo atliekami branduolinės ginkluotės bandymai⁸. Kinija taip pat nemažina savo branduolinio arsenalo ir nepateikia tikslių duomenų apie ginklų skaičių⁹. Negana to, Irano branduolinis arsenalas vis dar yra probleminis klau-

⁵ Nuclear Posture Review, 8 January 2002, <http://www.imi-online.de/download/Nuclear_Posture_Review.pdf>, 2016 01 15.

⁶ Nuclear Posture Review, April 2010, <http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/NPR/2010_Nuclear_Posture_Review_Report.pdf>, 2016 01 15.

⁷ Lain Sarah, „Russian Nuclear Threat: Could Vladimir Putin Really Push the Button?“, *International Business Time*, April 2015, <<http://www.ibtimes.co.uk/russian-nuclear-threat-could-vladimir-putin-really-push-red-button-1494821>>, 2016 01 15.

⁸ Cha Victoria, Gallucci Robert L., „Stopping North Korea’s Nuclear Threat“, *The New York Times*, January 2016, <http://www.nytimes.com/2016/01/08/opinion/stopping-north-koreas-nuclear-threat.html?_r=0>, 2016 01 15.

⁹ Kazianis Harry J., „China’s 2,500 Mile-Range ‘Carrier-Killer’ Missile: A Nuclear Threat?“, *The National Interest*, December 2015, <<http://www.nationalinterest.org/blog/the-buzz/chinas-2500-mile-range-carrier-killer-missile-nuclear-threat-14669>>, 2016 01 15.

simas. Be to, didėja nevyriausybinų veikėjų grėsmė tarptautinėje saugumo aplinkoje.

Šio straipsnio tikslas yra išsiaiškinti, kaip dvi skirtingos koncepcijos – branduolinio ginklo nenaudojimo norma ir atgrasymas – sąveikauja JAV branduolinio ginklo laikysenoje ir kokią įtaką tai turi JAV ryžto demonstravimui. Siekiant tai iširti, buvo atliekama kokybinė oficialių dokumentų, politikų kalbų ir pasisakymų turinio analizė. Tyrime buvo analizuojamas laikotarpis nuo 2009 iki 2015 metų, atskaitos tašku laikant JAV prezidento Barako Obamos kalbą Prahoje, pasakytą 2009 metų balandį. Joje paskelbtos mintys padiktavo vadinamąją naują branduolinės ginkluotės programą ne tik JAV, bet ir kitoms branduolinėms galioms. Todėl daroma prielaida, kad per šį laiką galėjo išryškėti savita atgrasymo ir normų koncepcijų dinamika ir santykis. Straipsnis suskirstytas į dvi dalis. Pirmojoje pateikiami teoriniai branduolinio atgrasymo ir branduolinio ginklo nenaudojimo normos specifikacijų ir sąveikos vertinimai, o antrojoje analizuojamas JAV atvejis.

1. Branduolinio atgrasymo ir norminės traktuotės: teorinės sąveikos galimybės aiškinant branduolinio ginklo nenaudojimo fenomeną

1.1. Vyraujantys teoriniai „branduolinės taikos“ aiškinimai tarptautinių santykių literatūroje

Atgrasymas yra viena iš seniausių ir svarbiausių strateginių koncepcijų, kurią daugelį amžių naudojo didžiosios galios. Jos esmė – vienos galios (veikėjo) mėginimas padaryti įtaką kitos sprendimų priėmimui¹⁰ (paprastai imamas priemonių, kad kita šalis būtų atgrasyta

¹⁰ Payne Keith B., Walton C. Dale, „Deterrence in The Post-Cold War World“, Baylis John (sud.), *Strategy in Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 161.

nuo tam tikrų veiksmų). Taip pat tai bene įtakingiausia realistų teorinė traktuotė, kuri yra itin populiari amerikiečių tarptautinių santykių tyrimuose. Branduolinis atgrasymas įvairiais aspektais buvo nagrinėtas keleto autorių. Robertas Jervis siūlo tyrimus skirstyti į tris bangas¹¹. Pasak jo, pirmoji banga, kilusi po Antrojo pasaulinio karo, nebuvo labai įtakinga ir pakankamai sistemiška. Teorijos klasikai atgrasymą tuo pat metu ėmė formuoti ir tirti kaip strategiją, tam tikrą logiką ir teoriją. B. Brodie vienas pirmųjų savo darbuose pradėjo plėtoti mintį, kad branduolinis ginklas reiškia revoliuciją karo strategijose¹²: dėl šio tipo ginkluotės karas tampa potencialiai per daug destruktivus, todėl strategijų tikslas turi būti sukurti schemą ne kaip laimėti karą, o kaip jo išvengti. Antroji tyrimų banga, vyravusi antrojoje XX a. pusėje, suformavo aiškesnes gaires, todėl ši teorija išpopuliarėjo ir buvo imta plačiai taikyti praktikoje¹³. Branduolinio atgrasymo teoriją derybų teorijos elementais (angl. *bargaining theory*) reikšmingai papildė T. C. Schellingo darbai¹⁴. Jis į teoriją įtraukė baimę kentėti, kaip derybinę galią, kuri yra viena svarbiausių atgrasymo logikoje. Nors Šaltojo karo metu atgrasymo logika žavėjo savo paprastumu ir tuo metu aiškiai matomu veiksmingumu, ji susilaukė tam tikros kritikos, kuri, kita vertus, prisidėjo prie nuolatinio atgrasymo logikos teorinio ir praktinio tobulinimo. Po Kubos krizės kritikai mėgino suformuluoti mintį, jog valstybės turi per daug vidinių politinių niuansų, todėl grynai racionalus šalių elgesys, o to reikalauja pati atgrasymo logika, yra sunkiai įmanomas.

Trečioji atgrasymo teorijos tyrimų banga, kuri išryškėjo 1970 metais, buvo tarsi atsakas į kritiką. Remiantis tyrimais, atgrasymas

¹¹ Jervis Robert, „Review Article, Deterrence Theory Revised“, *World Politics* 30 (2), January 1979, p. 289, <http://www.jstor.org/stable/2009945?seq=1#page_scan_tab_contents>, 2016 03 10.

¹² Brodie Bernard, „The Development of Nuclear Strategy“, *International Security* 2 (4), 1978, p. 65–83.

¹³ Jervis, Review Article, Deterrence Theory Revised, p. 289.

¹⁴ Schelling T. C., *The Diplomacy of Violence*, New Haven: Yale University Press, 1966, p. 1–34.

papildytas svarbiais rizikos prisiėmimo, tikimybė, apskaiėiavimo elementais. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į vidaus ir biurokratinės politikos svarbą. J. G. Steinas, R. N. Lebow ir R. Jervis savo studijoje teoriją papildė vidaus politikos, lyderių psichologijos ir (ne) racionalaus elgesio kintamaisiais¹⁵. Robertas Jervis pabrėžė, kad branduolinė ginkluotė dėl savo destruktvyviosios galios gali atgrasyti priešą imtis veiksmų ir sėkmingo atgrasymo atveju, kai abi priešiškos pusės turi atsakomojo smūgio galimybę, branduolinis karas tampa strategiškai neįmanomas¹⁶. L. George ir R. Smoke savo studijoje, nagrinėjusioje atgrasymo taikymą JAV užsienio politikoje, atkreipė dėmesį, kad branduolinis atgrasymas visiškai neapsaugo nuo mažo masto atakų tikimybė, kurios gali būti skirtos ryžtui išbandyti¹⁷. Prie trečiosios tyrimų srovės galima priskirti ir studijas, nagrinėjančias aljanso (NATO) atgrasymo mechanizmą. Ilgainiui iš to susidarė išplėstinio atgrasymo koncepcija¹⁸.

Šaltojo karo pabaigoje, kai suiro dvipolė pasaulio sistema, buvo imta svarstyti, ar atgrasymas vis dar reikalingas. Teroristinis išpuolis JAV 2001 metų rugsėjo 11-ąją atgrasymo teoretikams iškėlė naują klausimą – ar atgrasymas pakitusioje tarptautinėje sistemoje iš viso dar įmanomas. Ėmė daugėti akademinų darbų, mėginančių atsakyti į šiuos klausimus, kurie kartu suformavo ketvirtąją atgrasymo tyrimų bangą. Galima teigti, jog savotiška šios tyrimų bangos užduotimi tapo atgrasymo, veikusio simetriškame dvipoliame pasaulyje, pritaikymas aplinkai, kurioje kyla asimetrinių grėsmių. Atgrasymo lauke ėmė atsirasti daugiau atvejo studijų bei teorinių poslinkių ir genezę na-

¹⁵ Jervis Robert, Lebow Richard Ned, Stein Janice Gross, *Psychology and Deterrence*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1985.

¹⁶ Jervis, Review Article, *Deterrence Theory Revised*, p. 289.

¹⁷ George Alexander L., Smoke Richard, *Deterrence in American Foreign Policy*, New York: Columbia University Press, 1974.

¹⁸ Quackenbush Stephen L., „Not Only Whether but Whom: Three-Party Extended Deterrence“, *The Journal of Conflict Resolution* 50 (4), August 2006, p. 562–583.

grinėjančių veikalų, tokių kaip RAND korporacijos studija¹⁹. Svarbu paminėti, kad naujoji banga labiau koncentravosi į atgrasymo strategijos nei į teorijos tyrimus, todėl tyrėjų darbai yra konceptualesni ir labiau orientuoti į politikos formuotojus. Mokslininkai siekė išsiaiškinti, ar atgrasymas yra tinkama strategija kovojant su nestabiliomis valstybėmis (angl. *Rogue state*), terorizmu ir nevalstybiniais veikėjais. Tokie svarstymai nuosekliai aptariami J. Lebovico studijoje²⁰. Pastaraisiais metais ketvirtosios bangos autorių tyrimų lauką taip pat papildė darbai apie kibernetinio atgrasymo galimybes²¹. Jeffrey W. Knopfas, nagrinėjęs ketvirtosios bangos tyrimų lauką, teigia, kad pagrindiniu jo bruožu galima laikyti suformuotą nuostatą, kad reikia priimti ir svarstyti kur kas platesnę atgrasymo koncepciją, kuri nėra išimtinai tik karinė. Ketvirtosios bangos atstovai taip pat pabrėžia, jog informacijos ir diskurso naudojimas gali būti svarbus įtakos įrankis įgyvendinant atgrasymo strategiją²². Pavyzdžiui, Amiras Lupovici kalba apie interpretacinę atgrasymą ir skatina į šią strategiją žiūrėti kaip į intersubjektyvią bei socialiai konstruojamą koncepciją²³. Atsipirdami nuo pagrindinių šios tyrimų bangos teiginių, dalis autorių kelia unikalių savybių, būdingų atgrasyme dalyvaujantiems veikėjams, tokių kaip strateginė kultūra, svarbą²⁴. Dėmesys nekariniams

¹⁹ RAND Corporation, „Nuclear Deterrence in the 21st Century. Lessons from the Cold War“, 2012, <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1103.pdf>, 2015 03 22.

²⁰ Lebovic James, *Detering Interntional Terrorism and Rogue State: US National Security Policy after 9/11*. 1 leid., London: Routledge, 2007.

²¹ Bendiek Annegret, Metzger Tobias, *Deterrence Theory in the Cyber-century*, Berlin, 2015, <https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/Bendiek-Metzger_WP-Cyberdeterrence.pdf>, 2016 06 20.

²² Knopf Jeffrey W., „The Fourth Wave of Deterrence“, *Contemporary Security Policy* 31 (1), 2010, p. 1–33, 2, <<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13523261003640819>>, 2016 07 12.

²³ Lupovici Amir, „The Emerging Fourth Wave of Deterrence Theory – Toward a New Research Agenda“, *International Studies Quarterly* 54, 2010, p. 711.

²⁴ Knopf Jeffrey W., „Rationality, Culture and Deterrence“, PASC report 009, 2013, 4, <<http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/37070/2013%20009%20Rationality%20Culture%20and%20Deterrence.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>, 2016 07 10.

strategijos elementams, būdingas ketvirtajai bangai, tarsi priartina iki tol grynai realistiniu laikytą atgrasymą prie konstruktyvizmo.

Konstruktyvistai, aiškindami, kodėl taip ir nepasikartojo Hirošimos ir Nagasakio tragedija, atsispiria nuo normų fenomeno tarptautiniuose santykiuose²⁵. Pasibaigus Šaltajam karui, iškilo konstruktyvistinės prieigos mokslininkai, kurie pokyčius tarptautinėje sistemoje ėmė aiškinti per nematerialiuosius faktorius – tapatybes ir normas – kurie iki tol buvo ignoruojami. Konstruktyvistai ėmė itin daug dėmesio skirti normų vaidmeniui tarptautiniuose santykiuose ir saugumo studijose: gilinosi į normų susikūrimo, evoliucijos procesus ir įtaką tarptautinei sistemai bei jos veikėjams²⁶. Pagrindą normų susikūrimo tarptautiniuose santykiuose aiškinimui padėjo M. Finnemore ir F. Skkink teorinės įžvalgos²⁷. Kalbant apie galimą normų dinamiką, ypač svarbus M. F. Krook ir J. True darbas, kuris aptaria galimus jos šaltinius²⁸. O W. Sandholtzas suformavo galimą normos dinamikos ciklą²⁹. Svarbu ir tai, kad normas tiriantys autoriai ne tik remiasi teoriniais svarstymais, kaip jos susikuria ir kaip pereina į praktinį lygmenį, bet ir atlieka empirines atvejų studijas, kurios dažniausiai remiasi diskurso analize.

Fundamentalus įnašas į konstruktyvistinius branduolinių ginklų politikos tyrimus yra jau minėtos autorės – Ninos Tannenwald.

²⁵ Sabadus, p. 1.

²⁶ Farrell Theo, „Constructivist Security Studies: Portrait of Research Program“, *International Studies Association*, 2002, <http://www.academia.edu/1231557/Constructivist_Security_Studies_Portrait_of_a_Research_Program>, 2016 01 12.

²⁷ Finnemore Martha, Kathryn Sikkink, „Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics“, *Annual Review of Political Science* 4, 2001, p. 889, <http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/Finnemore_Sikkink_1998.pdf>, 2016 01 05.

²⁸ Krook Mona Lena, True Jacqui, „Rethinking the Life Cycles of International Norms: The United Nations and Global Promotion of Gender Equality“, *European Journal of International Relations* 18 (1), 2012, p. 105, <http://www.mlkrook.org/pdf/krook_true_2012.pdf>, 2016 03 16.

²⁹ Sandholtz Wayne, „Dynamics of International Norm Change: Rules against Wartime Plunder“, *European Journal of International Relations* 14 (1), March 2008, p. 103.

Ji buvo viena pirmųjų, pradėjusi branduolinio ginklo nenaudojimo fenomeną aiškinti susiformavusia norma, kuri ilgainiui, pasak šios autorės, peraugo į *tabu*³⁰. Savo teorines prielaidas N. Tannenwald pagrindė ir empiriniais tyrimais, kurie nagrinėjo JAV atvejį³¹. Ji išnagrinėjo JAV sprendimų priėmimo mechanizmą Korėjos, Vietnamo ir Persijos įlankos karų atvejais ir pateikė išvadas, kad šių karų metu JAV nepanaudojo branduolinio ginklo dėl įsitvirtinusio tabu. Normatyviškai šį fenomeną aiškina ir T. V. Paulas³², tačiau, iš dalies nesutikdamas su N. Tannenwald, jis kalba apie įsitvirtinusią branduolinio ginklo nenaudojimo tradiciją (angl. *tradition of non-use*)³³. T. V. Paulas taip pat gilinasi į branduolinio ginklo nenaudojimo tradiciją regioninių konfliktų kontekste. Ilgainiui į svarstymus dėl tabu bei normos / tradicijos įsitraukė ir kiti autoriai, kaip antai T. Farrellis. Jis, kritikuodamas N. Tannenwald, pateikia išvadas, kad Šaltojo karo metu dar nebuvo tabu, o greičiau norma, kurios tęstinumu šiuolaikinėje tarptautinėje sistemoje jis abejoja³⁴. Iš šios aiškinimo srovės darbų galima matyti, kad, nors visi konstruktyvistai branduolinio ginklo nenaudojimo fenomeną aiškina susidariusia norma, nesutaria dėl šios normos „stiprumo“ / tvarumo tarptautinių santykių praktikoje: diskutuojama, ar tai nenaudojimo tradicija, ar jau tvirtas tabu.

³⁰ Tannenwald Nina, „Stigmatizing the Bomb: Origins of Nuclear Taboo“, *International Security* 29 (4), 2005, p. 5–49, <http://belfercenter.hks.harvard.edu/files/intsec29-4_tannenwald.pdf>, 2015 10 12.

³¹ Tannenwald Nina, „The Nuclear Taboo: The US and the Normative Basis of Nuclear Non-use“, *International Organizations* 53, 1999, p. 433–468.

³² Paul T. V., *The Tradition of Non-Use of Nuclear Weapons*, Stanford: Stanford University Press, 2009.

³³ Paul T. V., „Taboo or Tradition? The Non-use of Nuclear Weapons in World Politics“, *Review of International Studies* 36 (4), 2010, p. 853–863, <[http://www.tvpaul.com/files/Paul\(2010\).pdf](http://www.tvpaul.com/files/Paul(2010).pdf)>, 2015 10 12.

³⁴ Farrell Theo, „Nuclear Non-use: Constructing a Cold War History“, *Review of International Studies* 36, 2010, p. 819–829, <<http://posse.gatech.edu/sites/posse.gatech.edu/files/Nuclear%20non-use%20-%20constructing%20a%20Cold%20War%20history.pdf>>, 2015 10 13.

Taigi, realistų ir konstruktyvistų literatūroje išryškėja du polemizuojantys „branduolinės taikos“ aiškinimo būdai. Taip pat abiejose teorinėse stovyklose atsiranda ir tam tikrų vidinių prieštarų, kurios susilpnina argumentus. Straipsnyje, atsižvelgiant į tiriamąjį JAV atvejį, bus stengiamasi išryškinti branduolinio atgrasymo ir branduolinio ginklo nenaudojimo normų teorijų derinimo / nederinimo galimybes bei pagrindinius ribojimus. Visų pirma, aptariant klasikinį branduolinio atgrasymo konceptą, bus išskiriami aktualumą praradę ir dabarčiai aktualiausi jo elementai ir įvertinamos jų analizės galimybės pagal ketvirtosios atgrasymo tyrimų bangos pateiktas gaires. Taip pat bus pateikiami galimi konstruktyvistiniai branduolinės taikos aiškinimai ir normų dinamikos ciklo teorija. Galiausiai, atsižvelgiant į galimus bendrus abiejų teorijų principus ir esminius skirtumus, bus suformuojami galimi branduolinio atgrasymo ir normų sąveikos variantai ir iš to kylančios teorinės gairės, pagal kurias bus rutuliojama tiriamoji straipsnio dalis.

1.2. Klasikinis branduolinis atgrasymas: pamatiniai teiginiai ir jų aktualumas dabarčiai

Kalbant apie atgrasymą, svarbu suvokti, kad jis pasižymi tam tikru dualumu: kaip strategija apima kiekybinius ir techninius dėmenis, o kaip logika remiasi psichologiniais veiksniais. Kiekybiniai ir techniniai dėmenys itin svarbūs klasikiniam branduoliniam atgrasymui, kuris buvo būdingas JAV ir Sovietų Sąjungos dvipoliam pasauliui. Čia buvo ypač svarbus branduolinių ginklų *paritetas*. Tai reiškė, kad abi pusės turi turėti vienodą kiekį branduolinių galvučių ir strateginę triadą – pajėgumus užtaisams gabenti (tarpkontinentines balistines raketas (angl. trumpinys ICBM's), povandenines balistines raketas (angl. trumpinys SLBM's) ir ilgojo nuotolio bombonešius)³⁵. Esant tokiam pajėgumų pasiskirstymui, abi galios, net ir po į jas nukreiptos

³⁵ Payne, Walton, p. 162.

branduolinės atakos, turėtų būti pajėgios suduoti triuškinamą atsakomąjį smūgį (angl. *second strike*), o tokiu atveju įvyktų garantuotas abipusis susinaikinimas (angl. *mutual assured destruction*), paprastai įvardijamas „MAD“³⁶. Toks apokaliptinis scenarijus ir buvo svarbiausias atgrasomasis veiksnys. Svarbu pasakyti, kad dabartiniams laikams MAD konceptas nėra visiškai pritaikomas. Tai lemia branduolinės galios išsiskaidymas: nors branduolinės ginkluotės vienetų kiekis sumažėjo, padaugėjo jų turinčių šalių, todėl pasiekti balansą / paritetą, kaip buvo Šaltojo karo laikotarpiu, tampa beveik nebeįmanoma³⁷. Nepaisant to, pačių branduolinių ginklų egzistavimas vis dar yra branduolinio atgrasymo pagrindas.

Vienas iš realizmo klasikų – K. Waltzas, kalbėdamas apie branduolinės ginkluotės kiekį, atkreipia dėmesį, kad yra net keletas formų, kaip ji gali padėti išlaikyti taiką³⁸. Vienas akivaizdžiausių – didelių ir net apokaliptinių padarinių sukeliantis branduolinio atgrasymo mechanizmas, turi atgrasyti jo dalyves nuo šių masinio naikinimo ginklų naudojimo. J. Recordas taip pat pabrėžia, jog branduolinio atgrasymo esmė yra siekis, kad branduolinis ginklas nebūtų panaudotas vykstant krizei ir karams³⁹. T. C. Schelingas, minint branduolinio ginklo panaudojimo metines 2005 metais, taip pat pabrėžė, kad atgrasymą galima laikyti sėkmingu, nes šis ginklas nebuvo panaudotas dar kartą, bet reikia siekti, kad taip būtų ir ateityje⁴⁰. Apibendrinant šių autorių

³⁶ Powell Robert, „Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation an National Missile Defense“, *International Security* 27 (4), 2003, p. 88, <<http://slantchev.ucsd.edu/courses/pdf/powell-is2003v27n4.pdf>>, 2016 03 10.

³⁷ Lieber Keir A., Press Daryl G., „The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy“, *International Security* 30 (4), 2006, p. 7, <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/is3004_advanceproof_lieberandpress.pdf>, 2016 03 10.

³⁸ Waltz Kenneth, „The Spread of Nuclear Weapons: More May Better“, *Adelphi Papers* 171, 1981, p. 6, <http://polsci.colorado.edu/sites/default/files/10B_Waltz.pdf>, 2016 03 17.

³⁹ Record Jeffery, „Nuclear Deterrence, Preventive War, and Counterproliferation“, *Policy Analysis*, No. 519, July 2008, p. 3, <<http://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa519.pdf>>, 2016 03 18.

⁴⁰ Scheling Thomas C., „Nuclear Deterrence for the Future“, *Issues in Science and Technologies*, 2006, p. 50, <http://csis.org/files/media/isis/pubs/poni/nuclear_deterrence_future.pdf>, 2016 03 18.

mintis ir atsižvelgiant į pačią koncepciją, galima pasakyti, kad vienas pagrindinių branduolinio atgrasymo (kaip strategijos) tikslų yra siekis, kad esami branduoliniai ginklai (realistai nekvestionuoja jų buvimo svarbos) niekada nebūtų panaudoti. Tai reiškia, kad branduolinis atgrasymas yra gana paradoksalus ne tik strateginis, bet ir loginis konstruktas, kurio principas – turėti kuo daugiau visai žmonijai pavojingų ginklų, kad būtų galima užtikrinti „branduolinę taiką“. Dėl to dar ankstyvajame branduolinės eros laikotarpyje buvo pastebėta, kad branduolinio atgrasymo konceptas daugiausia yra *cosa mentale*.

Su tuo siejasi ir vienas iš pagrindinių branduolinio atgrasymo kritikos taškų – sėkmės priklausymas nuo sprendimų priėmėjų racionalumo. Pagal realistinę branduolinio atgrasymo logiką, sprendimų priėmėjai turėtų būti visiškai racionaliai, vadovaudamiesi kainos ir naudos logika veikiantys, gerai informuoti veikėjai. Tačiau istorinių atvejų studijos parodė, kad, kilus krizėms, kuriose galėjo būti svarstomas branduolinio ginklo panaudojimas, racionalumas ne visada vyravo⁴¹. Iš dalies sutinkama, kad priklausymas nuo racionalaus sprendimų priėmimo yra tam tikras visos strategijos nestabilumo elementas, kuris gali lemti nesėkmę. Taip pat pripažįstama, kad sprendimų priėmėjų elgesį krizių metu gali lemti ir asmeniniai įsitikinimai, tikslai ir vertybės⁴². Būtent šių elementų klasikiniai realistų atgrasymo tyrimai (pirmosios trys tyrimų bangos) neapima ar juos nepakankamai įvertina, darydami prielaidą, kad sprendimų priėmėjai yra atriboti nuo emocijų ir veikia griežtai racionaliai.

1.3. Branduolinis atgrasymas kaip socialiai konstruojama koncepcija

Naują požiūrį siūlo ketvirtoji atgrasymo tyrimų banga (dar vadinama *interpretacine*). Šio požiūrio atstovas Amiras Lupovici skatina šiek

⁴¹ Ten pat, p. 55.

⁴² Payne, Walton, p. 175.

tiesiog atsiriboti nuo racionaliojo / kiekybinio atgrasymo konteksto ir dėmesį skirti intersubjektyviesiems šios teorijos elementams, kurie paprastai nedetalizuojami⁴³. Minėtos RAND korporacijos studijoje kaip dabartyje svarbiausi branduolinio atgrasymo konceptai išskiriami atgrasymo patikimumas (angl. *credibility*) ir racionalumo bei sprendimų priėmėjų psichologinis veiksnys (angl. *rationality in deterrence*). Jame E. Goodby, kalbėdamas apie JAV strateginę politiką ir branduolinio ginklo vaidmenį joje, taip pat atkreipia dėmesį, kad branduoliniam atgrasymui, kuris veikia dabartinėmis sąlygomis, ši strategija itin svarbi politiniu psichologiniu požiūriu⁴⁴. Taigi, galime pasakyti, jog būtent intersubjektyvūs atgrasymo elementai tampa ypač aktualūs pakitusioje tarptautinėje aplinkoje.

Vienas esminių ketvirtosios atgrasymo tyrimų bangos teiginių – kad *atgrasymas yra socialiai konstruojamas*. Svarbu pabrėžti, kad toks požiūris nėra atsiribojimas nuo klasikinių atgrasymo aiškinimų, tiesiog taip atkreipiamas dėmesys į teorijos elementus, kurie paprastai realistų yra ignoruojami arba priimami kaip duotybė⁴⁵. Taip pat svarbu pasakyti, kad interpretacinio atgrasymo prielaidos yra artimos pagrindiniam konstruktyvizmo tarptautiniuose santykiuose teiginiui (būdingas beveik visoms jo srovėms) – kad žinios, kaip ir realybė, yra socialiai konstruojami⁴⁶. Kitaip tariant, intersubjektyvumo ir socialinio konstravimo išryškėjimas, kuris būdingas ketvirtosios bangos atgrasymui, priartina pačią teoriją, kuri laikoma grynai realistine, prie konstruktyvizmo požiūrio.

⁴³ Lupovici, p. 711.

⁴⁴ Goodby James E., „The Nuclear Dilemma: Constants and Variables in American Strategic Policy“, Shultz George P., Goodby James E. (sud.), *The War That Must Never be Fought. Dilemmas of Nuclear Deterrence*, Stanford: Hoover Institute Press, 2015, p. 57, <<http://www.hoover.org/research/challenging-assumptions-classical-nuclear-deterrence-theory>>, 2016 03 18.

⁴⁵ Lupovici, p. 706.

⁴⁶ Adler Emanuel, „Constructivism in International Relations: Sources, Contributions and Debates“, Carsnaes Walter, Risse Thoms, Simmons Beth A. (sud.), *Handbook on International Relations*, Second Edition, SAGE, 2013, p. 113.

Kalbant apie atgrasymą kaip apie socialiai konstruojamą, svarbu atkreipti dėmesį į kelis esminius dalykus, kuriuos, apibendrinamas kitų autorių mintis, išskiria Amiras Lupovici. Visų pirma teigiama, kad jokia kita strategija nėra taip priklausoma nuo idėjų, žinojimo ir interpretacijų kaip atgrasymas⁴⁷. A. Lupovici, referuodamas į B. Klein, atkreipia dėmesį, kad dėl šių atgrasymo savybių strategiją vykdančių ir taikančių veikėjų interpretacijos yra itin svarbi analizės medžiagos dalis, kurios negalima nepaisyti. Kitas svarbus dalykas, kurį išskiria autorius, – kad atgrasymo strategija gali būti suprantama kaip save kuriantis naratyvas, o tiksliau, mitas. Veikėjai, kurie tiki, kad yra savotiško atgrasymo žaidimo nariai (jie dalijasi bendromis žiniomis apie jį), stengsis tobulinti, stiprinti ir institucionalizuoti jo praktikas, kurios padės išsaugoti patį žaidimą⁴⁸. Taip tarsi pabrėžiamas jau minėtas atgrasymo *cosa mentale* pagrindas.

Pažymėtina, kad atgrasymo strategijos tobulinimo sėkmė priklauso nuo apsisprendimo (angl. *resolve*) ir patikimumo (angl. *credibility*) elementų, kurie pagal interpretacinę atgrasymą yra socialiai konstruojami⁴⁹. Šių atgrasymo elementų svarbos neneigia ir kitų realizmo srovių autoriai. Jie, kalbėdami apie patikimą (angl. *credible*) atgrasymą, išskiria dvi dimensijas: pajėgumus (angl. *capability*) ir apsisprendimą (angl. *resolve*)⁵⁰ (paprastai daugiau dėmesio skiriama pajėgumams įvertinti). Apsisprendimo elementas siejamas su valia / ryžtu panaudoti turimus branduolinius ginklus⁵¹. Priešas turi būti įsitikinęs kito veikėjo pajėgumų buvimu ir turi tikėti ketinimais juos panaudoti. Vadovaujantis teorija, veikėjų intencijos, siekiant sėkmingo branduolinio atgrasymo, turi būti aiškios ir įtikinamos⁵². Tačiau, pasak A. Lupovici, realistinės prieigos autoriai linkę supaprastinti pa-

⁴⁷ Lupovici, p. 715.

⁴⁸ Ten pat, p. 716.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ RAND, p. 45.

⁵¹ Waltz, p. 6.

⁵² RAND, p. 45.

tikimumo / įtikinimo (angl. *credibility*) ir apsisprendimo (angl. *resolve*) elementus. Todėl analizuojant juos skatina sekti konstruktyvistų mintimis. Atsižvelgiant į tai, daugiau dėmesio turėtų būti skiriama kontekstui ir intersubjektyvumui suprasti, nes būtent šie elementai leidžia veikėjams atsaką į grėsmes vertinti kaip patikimą (angl. *credible*) arba perteikti kaip įtikinamą⁵³. Todėl šios mokyklos atstovai pabrėžia, kad atgrasymo diskursas turi būti vertinamas ne tik kaip komunikacijos priemonė. Diskursas atgrasyme tiek atspindi (komunikuoja) pačią strategiją, tiek ją konstruoja⁵⁴. Šiuo atveju diskursas suprantamas kaip tekstų ir prasių laukas, apimantis kalbėjimą apie atgrasymą⁵⁵.

1.4. Normos egzistavimas: kas yra norma ir kokie pagrindiniai jos bruožai?

Kaip minėta, antrasis požiūris, kuriuo remiantis mėginama aiškinti „branduolinės taikos“ fenomeną, yra konstruktyvistiniams tyrimams būdingos normų teorijos. Konstruktyvistai teigia, kad daugelis įsitikinimų ateityje sukuria normas, o vėliau ir taisykles, kurios daro įtaką veikėjų elgesiui⁵⁶. Šio teorinio požiūrio autoriai sutaria dėl normų svarbos, todėl jų veikimas yra plačiai nagrinėjamas⁵⁷. Tiesa, tyrimuose konstruktyvistai dažnai nagrinėja ir taisyklių bei principų koncepcijas, jas įvairiai gretindami ir atskirdami⁵⁸. Tačiau šiame

⁵³ Lupovici, p. 716.

⁵⁴ Ten pat, p. 717.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Kutt, Steffek, p. 5.

⁵⁷ Finnemore Martha, Sikkink Kathryn, „Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics“, *Annual Review of Political Science* 4, 2001, p. 889, <http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/Finnemore_Sikkink_1998.pdf>, 2016 01 05.

⁵⁸ Raymond Gregory A., „Problems and Prospects in the Study of International Norms“, *Mershon International Studies Review* 41 (2), 1997, 206, <https://www.researchgate.net/publication/227683035_Problems_and_Prospects_in_the_Study_of_International_Norms1>, 2016 03 10.

straipsnyje, atsižvelgiant į branduolinių ginklų tyrimų lauką ir jame autorių vartojamas sąvokas, bus apsiribojama normų konstrukcija.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad yra diskutuojama, kaip tiksliai reikėtų suvokti normas ir jų veikimą: įvairūs autoriai yra linkę pabrėžti skirtingus normų savybinius bei procesinius ypatumus. M. Finnemore ir K. Sikkink normas apibrėžia kaip veikėjams, turintiems savo identitetą, tinkamo elgesio standartus⁵⁹. Rodgeris Payne atkreipia dėmesį, kad normos yra grindžiamos bendru supratimu ir sukuria tam tikrus kolektyvinius lūkesčius, keliamus veikėjams⁶⁰. Tačiau esminės normų savybės, dėl kurių dauguma konstruktyvistų autorių sutaria, – įtaka veikėjų elgesiui ir jų intersubjektyvumas. Kalbant apie normas, ypač apie jų veikimą, taip pat svarbu pabrėžti dvejopą jų poveikį: 1. normos *reguliuoja* veikimą, nurodydamos veikėjams, kas yra galima, kas ne (tam tikri moraliniai kodai); 2. normos *kuria* tam tikras socialines situacijas ir veikėjų identitetą. Taip normos gali nulemti veiksmų baigtis ir socialaus veikimo reikšmes. Kai veikėjas priima normas, jis taip pat susiduria su kitų veikėjų lūkesčiais, kad jų laikysis⁶¹. Darbe daroma prielaida, kad branduolinio ginklo nenaudojimo fenomene veikia tiek *reguliaciniai*, tiek *kuriamieji* normų reiškinių elementai.

Pabrėžtina, kad straipsnyje branduolinio ginklo nenaudojimo normos egzistavimas nebus dar kartą tikrinamas. Remiantis įtakingų konstruktyvistų, tokių kaip N. Tannenwald, R. Price'o, T. V. Paulo studijose pateikiamomis išvadomis, aptariamoji norma šiame tyrime bus laikoma egzistuojančia. R. Price bendroje studijoje su N. Tannenwald atkreipia dėmesį, kad, nors *de jure* branduolinio ginklo nenaudojimo norma nėra įtvirtinta kaip cheminių ginklų nenaudo-

⁵⁹ Finnemore, Sikkink, p. 891.

⁶⁰ Payne Rodger A., „Persuasion, Frames and Norm Construction“, *European Journal of International Relations* 7 (1), 2001, p. 37, <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.525.5373&rep=rep1&type=pdf>>, 2016 01 13.

⁶¹ Farrell, p. 821.

dojimo norma (nėra aiškaus teisinio draudimo tarptautinėje teisėje, kuris branduolinio ginklo naudojimą apibrėžtų kaip nelegalų), ji yra laikoma *de facto* veikiančia⁶².

Pažymėtina, kad, mėginant apibrėžti normas, galima susidurti su problema, jog yra normų, turinčių panašią ar mažai besiskiriančią reikšmę, arba ta pati norma apibrėžiama skirtingomis sąvokomis. Tai aiškiai atsispindi nagrinėjant branduolinio ginklo nenaudojimo fenomeną. Šio masinio naikinimo ginklo nenaudojimo normą konstruktivistai apibrėžia kaip *nenaudojimo tradiciją*, arba *tabu*. Toks skirtingas sąvokų vartojimas gali būti fundamentalus ir netgi keičiantis esmę. Siekdami išvengti painumo, trumpai jas apžvelgsime.

a. Branduolinio ginklo naudojimo tabu

N. Tannenwald ir kai kurie kiti konstruktivistai savo darbuose branduolinio ginklo nenaudojimo normą apibrėžia sąvoka „tabu“⁶³. Pažymėtina, kad sąvoka „tabu“ vartojama būtent kalbant apie JAV atvejį. Kaip yra būdinga normoms, *tabu* apima reguliacinius ir konstitutyvius elementus. Visų pirma, pagal *reguliacinę* „tabu“ reikšmę, branduolinių ginklų nenaudojimas traktuojamas kaip *absolūtus* (angl. *absoluteness*), priimamas *kaip duotybė* (angl. *taken-for-grantedness*), o naudojimas *nesvarstytinas* (angl. *unthinkingness*)⁶⁴. Tai

⁶² Price Richard, Tannenwald Nina, „Norms and Deterrence: The Nuclear and Chemical Weapons Taboos“ 32, Katzenstein Peter J. (sud.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1996, <[http://www3.amherst.edu/~pmachala/Current%20Politics/PS-50%20IR%20&%20Foreign%20Policy%20Theory-THE%20READINGS/Archive/Price%20&Tannenwald,%20Nuclear%20and%20CW%20Taboos%20\(from%20Culture%20of%20National%20Security\)1996.pdf](http://www3.amherst.edu/~pmachala/Current%20Politics/PS-50%20IR%20&%20Foreign%20Policy%20Theory-THE%20READINGS/Archive/Price%20&Tannenwald,%20Nuclear%20and%20CW%20Taboos%20(from%20Culture%20of%20National%20Security)1996.pdf)>, 2016 03 03.

⁶³ Tannenwald Nina, „The Nuclear Taboo: The US and the Normative Basis of Nuclear Non-use“, *International Organization* 53, 1999, p. 433–468; Tannenwald Nina, *The Nuclear Taboo: The United States and the Non-Use of Nuclear Weapons Since 1945*, Cambridge University Press, 2007.

⁶⁴ Kutt, Steffek, p. 8.

reiškia, kad terminas „tabu“, vartojamas apibūdinti branduolinio ginklo normą, turi labai stiprią reguliacinę reikšmę. Atsižvelgiant į šiuos tris N. Tannenwald išskiriamus *tabu* bruožus, branduolinio ginklo panaudojimas yra nesvarstytinas ar net neįmanomas.

Terminas „tabu“ branduolinius ginklus taip pat apibrėžia kaip nepaprastus (angl. *extraordinary*), priskiria juos ypatingai probleminių ginklų kategorijai, o tiksliau, vaizduoja kaip nepriimtinius masinio naikinimo ginklus⁶⁵. Tai glaudžiai siejasi su kuriančia „tabu“ reikšme. N. Tannenwald pažymi, kad pagal tai, ar įsipareigoja laikytis *tabu*, tarptautiniai veikėjai gali būti kategorizuojami į civilizuotus ir necivilizuotus⁶⁶. O tai reiškia, kad iš dalies formuojamas *tabu* priimančio ar nepriimančio veikėjo identitetas ir priskiriamas tam tikras vaidmuo, su kuriuo siejami lūkesčiai dėl jo elgesio. Pagal tai vieni veikėjų veiksmai suprantami kaip priimtini / derantys (angl. *appropriateness*), o kiti ne. Dėl to priimtimumo / deramumo sąvoka yra labai svarbi konstruktyvistiniuose tyrimuose. Socialinių konstruktyvistų mokykla (angl. *social-constructivist school*), aiškindama branduolinį *tabu*, net išskiria priimtimumo logiką (angl. *the logic of appropriateness*), tai reiškia, kad veikėjai priima sprendimus vadovaudamiesi tuo, ar vienas ir kitas sprendimas bus priimtinas / deramas (angl. *appropriate*) pagal jo priimtą vaidmenį (vadovaujantis *tabu*, branduolinio ginklo naudojimas būtų suprantamas kaip visiškai nepriimtinas elgesys)⁶⁷. Taigi, branduolinį *tabu* galima suvokti kaip kategoriškiausią branduolinio ginklo nenaudojimo normos formą, kurios laikantis, branduolinio ginklo naudojimas jokiais aplinkybėmis nebūtų svarstytinas ir priimtinas.

⁶⁵ Farrell, p. 821.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Press Daryd G., Sagan Scott D., Valentino Benjamin A., „Atomic Aversion: Experimental Evidence on Tboos, Traditions, and the Non-Use of Nuclear Weapons“, *American Political Science Review*, February, 2013, p. 2, <https://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/FINAL_APSR_Atomic_Aversion.pdf>, 2016 03 04.

b. Nenaudojimo tradicija

Kalbėdami apie šią normos formą, negalime taip aiškiai kaip *tabu* atveju išskirti jos reguliuojančios ir kuriančios reikšmės, tačiau nereikėtų atmesti galimo tokio veikimo dvilypumo. Atkreiptinas dėmesys, kad *tradicijos* sąvoka, apibūdinanti socialinį reiškinį, yra ne tokia griežta kaip „*tabu*“⁶⁸. Taip pat svarbu, kad nenaudojimo tradicijos (angl. *tradition of non-use*) sąvoka konstruktyvistiniuose tyrimuose, nagrinėjančiuose branduolinių ginklų nenaudojimo fenomeną, savo forma iš dalies oponuoja „*tabu*“ apibrėžimui. T. V. Paulas nesutinka su „*tabu*“ suponuojamu absoliutumu ir įžvelgia galbūt lankstesnę normos veikimą. Jis atkreipia dėmesį, kad šiuolaikinėse branduolinėse doktrinos dar numatomas branduolinio ginklo naudojimas, o neretai net ir pirmojo smūgio galimybė. Atsižvelgiant į tai, tinkamesne norminio branduolinės taikos aiškinimo forma jis laiko *nenaudojimo tradicijos* sąvoką, nes ji yra lankstesnė ir labiau pažeidžiama nei „*tabu*“⁶⁹. Galima teigti, kad nenaudojimo tradicija tarsi palieka galimybę panaudoti branduolinį ginklą. Tuo remiantis, valstybės branduolinio ginklo nenaudoja iš dalies dėl veikiančios nenaudojimo tradicijos, tačiau, jos laikantis, nėra visiškai atsisakoma panaudojimo galimybės, jei tam tikros aplinkybės to reikalautų.

Svarbu pasakyti, kad *nenaudojimo tradicijos* ir *tabu* koncepcijos, kaip galimos branduolinio ginklo nenaudojimo normos formos, buvo sukurtos remiantis gana seniai įvykusių krizių (Korėjos, Vietnamo ir Persijos įlankos karų) atvejų studijomis. Dėl to, nemėginant kvestionuoti pačios normos veikimo, daroma prielaida, kad dabartiniame pakitusiame tarptautiniame kontekste galėjo labiau išryškėti viena iš aptartų normos koncepcijų (*tabu* ar nenaudojimo tradicija).

⁶⁸ Paul, *Taboo or Tradition?*, p. 854.

⁶⁹ Ten pat, p. 857.

1.5. Normų formos ir turinio kaitos bei dinamikos galimybės

Konstruktivistų darbuose itin daug dėmesio skiriama normų susikūrimo tyrimams. Taip pat iš apžvelgtos literatūros susidaro įspūdis, kad konstruktivistai dalyvauja nuolatinėje kovoje dėl normų egzistavimo įrodymų. Netgi vienoje garsiausių normos susidarymo ciklus aptariančioje M. Finnemore ir K. Sikkink studijoje pabrėžiamas pats normos susikūrimo procesas⁷⁰, kurį vainikuoja normos įsitvirtinimas arba nunykimas. Tačiau M. Krook ir J. True dėl tokio požiūrio kritikuoja konstruktivistų autorius ir skatina normas vertinti kaip procesą⁷¹. Tai reiškia, kad reikia ne tik vertinti, ar norma įsitvirtino ir ar tikrai veikia, bet ir stebėti jos dinamiką. Galima pasakyti, kad aptariamoms branduolinio ginklo nenaudojimo normos tyrimuose taip pat vyrauja statiškas požiūris: ginčijamasi dėl jos egzistavimo, varžantis su realistais, ir diskutuojama dėl jos formos (tabu ir tradicijos ginčas).

Tačiau svarbu tai, kad literatūroje randasi ir naujas požiūris, skatinantis normas vertinti kaip dinamišką tęstinį procesą. M. Krook ir J. True, kalbėdamos apie normą kaip procesą, išskiria „vidinius“ ir „išorinius“ normos dinamikos ciklo šaltinius. *Vidinis* normos dinamikos šaltinis ar impulsas gali būti vykstanti diskusija viduje dėl normos apibrėžimo ir vertinimo, o *išorinis šaltinis* gali būti platesnis normų kontekstas ar jo pakitimas⁷². Normų dinamikos tyrimams taip pat labai svarbios W. Sandholtzo formuojamos teorinės prielaidos. Jis teigia, kad normatyvinės struktūros dėl savo prigimties negali būti statiškos: dėl įtampų tarp skirtingų normų, normos ir elgesio vyksta

⁷⁰ Finnemore, Sikkink, p. 887–917.

⁷¹ Krook Mona Lena, True Jacqui, „Rethinking the Life Cycles of International Norms: The United Nations and Global Promotion of Gender Equality“, *European Journal of International Relations* 18 (1), 2012, p. 105, <http://www.mlcrook.org/pdf/krook_true_2012.pdf>, 2016 03 16.

⁷² Ten pat, p. 109.

pastovus normos vystymosi / kaitos procesas⁷³. Šis autorius suformuoja normos kaitos ciklo teoriją ir išskiria keturias fazes.

Pirmąja normos dinamikos faze W. Sandholtzas laiko jau egzistuojančias normas ir taisykles (pasirinkimo kontekstą), kurios lemia veikėjų sprendimus. Jis atkreipia dėmesį, kad normos tam tikra prasme lemia visų tipų veikėjų pasirinkimus. Net strategiškai mąstantys veikėjai, kurie paprastai netiki normomis, anot jo, tam tikrais atvejais yra priversti jomis remtis, nes tai garantuoja didžiausią sėkmės šansą pagal kalkuliacinę logiką, kuria jie vadovaujasi.

Antrąja dinamikos faze autorius vadina *disputus dėl normos*, kurie kyla analizuojant priimtus ar būsimus sprendimus. Jis pabrėžia, kad disputai dėl normatyvinių struktūrų yra neišvengiami dėl visoms normoms būdingo *nebaigtumo* ir *vidinio prieštaravimo*. Dėl šių normų savybių veikėjams kyla neaiškumų, todėl ginčijamasi ir diskutuojama, kaip jas taikyti praktikoje. W. Sandholtzas taip pat pabrėžia, kad normos negali pateikti tinkamo veikimo modelio visoms situacijoms dėl nuolat besikeičiančių aplinkybių ir kontekstų. O vidinį normos prieštarumą jis apibūdina kaip įtampas ir skirtis tarp skirtingų normų, veikiančių toje pačioje visuomenėje, arba normos padėtį kitų normų atžvilgiu⁷⁴.

Trečioji fazė jau žymi, kad galima pradėti modifikuoti normą. Apertariant šį etapą atskleidžiama, kad normų pokyčiai ateina iš argumentų, pateikiamų minėtos diskusijos metu. Tai reiškia, kad argumentai ir įtikėjimas jais modifikuoja normas. Pasak W. Sandholtzo, normatyviniai argumentai yra labiau įtikinami, kai gauna galingų valstybių paramą, yra suderinami su esamomis ir plačiai paplitusiomis normomis, remiasi naujausiais precedentais.

Ketvirtojoje fazėje numatomas normos pakitimas. W. Sandholtzas numato, kad baigiamajoje ciklo dalyje gali pakisti normos turinys, jos stiprumas, aiškumas ir specifiškumas.

⁷³ Sandholtz Wayne, „Dynamics of International Norm Change: Rules against Wartime Plunder“, *European Journal of International Relations* 14 (1), March 2008, p. 103.

⁷⁴ Ten pat, p. 106.

Remiantis šiomis teorinėmis prielaidomis, straipsnyje buvo mėginama įvertinti, ar galėjo išryškėti panašūs normos dinamikos šaltiniai ir pats dinamikos ciklas JAV branduolinio ginklo nenaudojimo normos atveju.

1.6. Branduolinio atgrasymo ir norminio aiškinimo galimos sąveikos variantai

Svarstant straipsnyje nagrinėjamą problemą, svarbu pabrėžti, kad yra esminė priešprieša tarp branduolinio atgrasymo ir nenaudojimo normos. Kaip minėta, branduolinis atgrasymas yra veiksmingas, kai jis patikimas (angl. *credible*). Kitaip tariant, branduoliniam atgrasymui yra BŪTINA branduolinio ginklo panaudojimo galimybė ir būtina priešą įtikinti tokios galimybės realumu ar net neišvengiamumu. O normos ir tabu aiškinimai remiasi nenaudojimo principu. Ketvirtosios atgrasymo tyrimų bangos atstovai taip pat atkreipia dėmesį, kad branduolinio tabu laikymasis yra nesuderinamas su patikimu atgrasymu⁷⁵. Šie teiginiai aiškiai atskleidžia teorinį paradoksą.

Kita vertus, galima įžvelgti tam tikrus teorijų suderinamumo taškus. Svarbiausia pabrėžti, kad iš esmės atgrasymo strategijos ir nenaudojimo normos misijos sutampa. Kaip minėta, branduolinio atgrasymo logikos esmė ir pagrindinis siekis yra išvengti branduolinio ginklo panaudojimo. Tik tokiu atveju atgrasymas būtų laikomas sėkmingu. Konstruktyvistinis normatyvinis aiškinimas taip pat remiasi tuo, kad pagrindinė normų funkcija yra sukurti tarsi tam tikrus psichologinius / moralinius saugiklius, kurie neleistų sprendimų priėmėjams naudoti šio ginklo. Kitas galimas realistinio ir konstruktyvistinio aiškinimų suderinamumo taškas – vienas kito papildymas. Minėta, kad branduolinio atgrasymo silpnąja vieta laikomas psichologinio elemento neįvertinimas. O norminis aiškinimas kaip tik ir kalba apie sukūrimą tam tikrų psichologinių barjerų, dėl kurių

⁷⁵ Lupovici, p. 717.

sprendimų priėmėjai tikrai nesiryš panaudoti ginklo. S. D. Saganas, kalbėdamas apie realistų požiūrį į normas, taip pat atkreipia dėmesį, kad, turint omenyje masinio naikinimo ginklus, normų veikimas yra ryškus ir būtų sunku jį paneigti. Autorius taip pat teigia, kad normas ir jų veikimą reikėtų svarstyti atgrasymo kontekste ir kad jos yra tarsi stabilizuojantis veiksnys, kuris lemia sprendimų priėmėjų pasirinkimą nenaudoti šių ginklų⁷⁶.

Siekiant surasti branduolinio atgrasymo ir normų veikimo sąveikos taškus, atsižvelgiant į abiejų teorijų pagrindinius teiginius, straipsnyje daroma prielaida, kad ir teoriniu, ir praktiniu lygmeniu jos: a) gali lygia greta koegzistuoti (nesuartėdamos) dėl jau minėto teorinio paradokso; b) gali suartėti per bendrą siekį ir galimą vienas kito papildymą. Tačiau neatmetama galimybė, kad tiriamu atveju galimos ir kitokios teorijų ryšio formos.

2. Branduolinio atgrasymo ir normų sąveika: JAV atvejis

Pirmojoje straipsnio dalyje buvo išanalizuoti pagrindiniai klasikinio branduolinio atgrasymo elementai ir jų aktualumas dabarčiai. Taip pat, remiantis ketvirtosios atgrasymo tyrimų bangos prielaidomis, buvo atkreipiamas dėmesys į atgrasymo intersubjektyvumą, dėl kurio strategiją vykdančių ir taikančių veikėjų interpretacijos yra itin svarbi analizės medžiagos dalis, kurios negalima nepaisyti. Apžvelgus norminius branduolinio ginklo nenaudojimo aiškinimus, buvo iškelta prielaida, kad branduolinio ginklo nenaudojimo norma bėgant laikui galėjo pakisti ir išgyventi dinamikos procesą. Atsižvelgiant į tai, dabartinės JAV branduolinio ginklo (ne)naudojimo nuostatos buvo analizuojamos keliant klausimus: 1) Kaip JAV suprantama / traktuojama

⁷⁶ Sagan Scott D., „Realist Perspectives on Ethical Norms and Weapons of Mass Destruction“, Hashmi Sohail, Lee Steven (sud.), *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 75, <https://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/Ethical_Norms_and_WMD.pdf>, 2015 12 03.

ma branduolinio atgrasymo reikšmė? 2) Kaip reiškiasi branduolinio ginklo nenaudojimo normos reikšmė? 3) Kokią formą įgyja norma ir kaip ji reiškiasi šalia branduolinio atgrasymo / kartu su juo? Atsakymo į šiuos klausimus ieškota atliekant kokybinę turinio analizę. Buvo įvertinta nagrinėjamo 2009–2015 metų laikotarpio 40 oficialių JAV aukščiausiųjų pareigūnų (prezidento, valstybės sekretorės, prezidento administracijos pareigūnų, Pentagono atstovų bei karininkų) kalbų ir dokumentų (sutarčių, doktrinų). Siekiant tikslumo, buvo remiamasi Philippo Mayringo parengta kokybinės turinio analizės metodologija, susidedančia iš trijų tyrimo etapų (1. informacijos rinkimas ir santrauka (angl. *summary*); 2. jos tikslinimas (angl. *explication*); 3. struktūravimas / kategorizavimas (angl. *structuring*))⁷⁷. Pagal juos buvo kuriamas visas tyrimo dizainas ir procesas:

- 1) Informacijos santrauka (angl. *Summary*). Šiame etape renkama informacija, siekiant ją sutraukti ir susisteminti iki valdomo sąvado, kuris vis dar atspindi pirminį medžiagos masyvą.

Atliekant šią atvejo analizę, buvo pasitelkta keturiasdešimt tekstų iš jau minėto oficialaus diskurso. Daugiausia pareigūnų kalbų buvo atrinkta iš šių teminių laukų: a) B. Obamos paskelbta naujoji branduolinės ginkluotės programa ir diskusijos apie jos įgyvendinimą; b) Irano derybos ir diskusijos, susijusios su jomis; c) svarstymai ir pareiškimai apie Šiaurės Korėjos branduolinės ginkluotės arsenalo keliamą pavojų. Daryta prielaida, kad būtent šiuose kontekstuose geriausiai atsiskleidė nagrinėjamos koncepcijos.

- 2) Eksplikacija (angl. *Explication*). Šis etapas skirtas patikslinti medžiagą. Nagrinėjant atsirinktą medžiagą, buvo išskiriami būdingiausi retoriniai konstruktai.

Šiame etape buvo išrenkamos analizuojamame tekstų lauke dažniausiai pasikartojančios reikšmės bei procesai ir jiems apibūdinti

⁷⁷ Kohlbacher Florian, „The Use of Qualitative Analysis in Case Study Research“, *FQS Forum: Qualitative Social Research* 7 (1), Art 21, January 2006, p. 4.2.2, <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/75/153#g422>>, 2016 04 20.

skirti pasakymai (pavieniai žodžiai, jų junginiai, metaforos). Pagal tai sudarytos retorinių pavyzdžių lentelės, kurios buvo svarbios trečiajam analizės žingsniui.

- 3) Struktūravimas / kategorizavimas (ang. *Structuring*). Tai pati svarbiausia Philippo Mayringo metodikos dalis. Struktūruojant iš medžiagos yra „išfiltruojamos“ vyraujančios reikšmės bei formos ir suskirstomos į kategorijas. Kategorijos yra apibrėžiamos ir prie jų priskiriami būdingiausi retoriniai pavyzdžiai (straipsnyje kategorijos ir retoriniai pavyzdžiai pateikiami vientisoje lentelėje⁷⁸).

Taip yra išgryninami konkretūs analizės elementai – kategorijos (šiam straipsnyje pateikiamame tyrime išryškėjo „branduolinės ginkluotės mažinimo“, „patikimo atgrasymo“ ir „naujojo atgrasymo“ kategorijos). Jų forma ir raiška bei tarpusavio sąveika, toliau naudojant Philippo Mayringo modelį, buvo interpretuojama⁷⁹. JAV atveju studijoje išryškėjusių kategorijų nagrinėjimas ir interpretavimas padėjo atskleisti atgrasymo ir nenaudojimo normos reikšmių persvarstymo proceso elementus ir galimas koncepcijų sąveikos formas.

2.1. Branduolinio atgrasymo reikšmė ir jos rekonstravimas JAV atveju

2.1.1. Branduolinio atgrasymo reikšmės persvarstymo prielaidos

Viena iš JAV branduolinio atgrasymo reikšmės persvarstymo prielaidų galima laikyti pakitusį tarptautinį kontekstą, ypač grėsmių pobūdį. Diskurso formuotojai pabrėžia terorizmo, branduolinių ginklų platinimo ir nestabilių valstybių keliamą pavojų. Tuometinė valstybės sekretorė H. Clinton pabrėžė: „<...> patys didžiausi pavojai,

⁷⁸ Priedas.

⁷⁹ Kohlbacher, p. 4.2.2.

su kuriais susiduriame šiandien, – branduolinių ginklų platinimas ir terorizmas.⁸⁰ B. Obama taip pat visada pabrėždavo Šiaurės Korėjos ir Irano galimos branduolinės modernizacijos ir platinimo keliamą pavojų⁸¹. Galima pasakyti, kad JAV politikai ir strategai praktikoje susiduria su ta pačia abejojimu kaip ir atgrasymo tyrėjai – tampa nebe aišku, ar senoji atgrasymo strategija tinkama pakitusiai pasaulio sistemai. Tai ne tik verčia apgalvoti praktines strategijos pritaikomumo galimybes, bet ir skatina svarstyti apie atgrasymo reikšmę.

Tačiau neabejotinai svarbiausiu akstiniu ir atgrasymo reikšmės persvarstymo atspirties tašku laikytina prezidento B. Obamos kadencijos pradžioje, 2009 metų balandį, Prahoje pasakyta kalba (dažnai vadinama *Prahos programa*). Ji žymėjo naujo požiūrio į branduolinę ginkluotę pradžią ir buvo laikoma itin svarbia globalaus nulio (angl. *Global Zero*) iniciatyvos dalimi ir atspirties tašku. „Global Zero“ – tai tarptautinis judėjimas ir pastangos sumažinti branduolinių ginklų platinimo ir branduolinio terorizmo keliamas grėsmes. Pagrindinis šio judėjimo tikslas – palaipsniui pasiekti visišką branduolinių ginklų panaikinimą. Prie šio judėjimo prisideda beveik 200 pasaulio lyderių⁸². Garsiojoje kalboje B. Obama paskelbė: „<...> Amerika įsipareigoja siekti taikos ir saugumo pasaulyje be branduolinių ginklų“; „<...> Tačiau nesuklyskite: tol, kol egzistuoja šie ginklai, JAV išlaikys saugų ir veiksmingą arsenalą atgrasyti priešą ir užtikrinti mūsų sąjungininkų gynybą.“⁸³ Šie du teiginiai tapo savotišku ne tik diskurso, bet ir šalies praktikos orientyru. Prezidento administracijos

⁸⁰ Secretary Hillary Clinton, Briefing on the announcement of the new START treaty, March 26, 2009, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/briefing-secretary-clinton-secretary-gates-admiral-mullen-announcement-new-start-tr>>, 2016 03 01.

⁸¹ Obama Barack, Remarks at The Brandenburg Gate, Berlin, June 2013, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/remarks-president-obama-brandenburg-gate-berlin-germany>>, 2016 03 01.

⁸² Global Zero Commission. Global zero Action Plan. February 2010. 1, <http://www.globalzero.org/files/gzap_6.0.pdf>, 2016 03 01.

⁸³ Obama Barack, Remarks by President Barack Obama in Prague As Delivered, Prague, Czech Republic, April 5, 2009, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered>>, 2015 02 04.

2010 metais suformuluota branduolinė doktrina, vadinamoji „Branduolinės laikysenos apžvalga“ (angl. *Nuclear Posture Review*), faktiškai buvo paremta garsiosiomis B. Obamos frazėmis. Ši doktrina reiškė pokyčius ne tik dėl branduolinio nusiginklavimo siekio, bet ir dėl to, kad iš esmės skyrėsi nuo buvusiosios, prezidento G. W. Busho suformuotos, branduolinės laikysenos.

G. W. Busho kadencijos administracija 2002 metais paskelbė „Branduolinės laikysenos apžvalga“, kuri sulaukė nemažai kritikos dėl to, kad tik dar kartą įtvirtino Šaltojo karo tvarką ir nepasinaudojo proga nuo jos nutolti⁸⁴. Branduolinės laikysenos apžvalga⁸⁵ kartu su jungtinių branduolinių operacijų doktrina (sudaryta 2005 metais)⁸⁶ užfiksavo griežtą branduolinę laikyseną. Buvo nurodytos trys pagrindinės aplinkybės, kuriomis G. W. Bushas įsakytų panaudoti branduolinį ginklą: 1. netikėtų karinių atakų ar perversmų atveju; 2. kai nebranduolinė ataka yra atremiama / nepadedama; 3. kaip atsaką į branduolinio, biologinio ar cheminio ginklo ataką. Negana to, buvo paskelbtos ir šalys, prieš kurias JAV ryžtųsi panaudoti branduolinį ginklą pirmosios, tai: Rusija, Kinija, Šiaurės Korėja, Irakas, Libija, Iranas ir Sirija. Taip pat buvo išskirti ir regioniniai konfliktai, į kuriuos JAV svarstyti įsitraukti rengdamos branduolinę ataką: Arabų ir Izraelio, Kinijos ir Taivano bei Šiaurės Korėjos ir Pietų Korėjos konfliktai⁸⁷. Galima pasakyti, kad G. W. Busho administracija numatė branduolinio ginklo panaudojimo galimybę tiek prieš branduolines, tiek prieš nebranduolines valstybes. Ypač būdingas G. W. Busho suformuotos branduolinės laikysenos požymis – preventyvaus (angl. *preemptive*)

⁸⁴ Cousins Emily, „Nuclear insecurity: A Critique of Bush Administration’s Nuclear Weapons Policies“, *NRDC*, September 2004, p. iv, <<https://www.nrdc.org/sites/default/files/critique.pdf>>, 2016 04 27.

⁸⁵ Nuclear Posture Review [Excerpts], January 2002.

⁸⁶ Doctrine for Joint Nuclear Operations. Final Coordination, March 2005, <http://www.wslfweb.org/docs/doctrine/3_12fc2.pdf>, 2016 04 26.

⁸⁷ Jingmei Tian, *The Bush Administration’s Nuclear Strategy and Its Implications for China’s Security*. Working Paper, Leland Stanford Junior University, 2003, 3, <<http://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/tian.pdf>>, 2016 04 16.

pirmojo branduolinio smūgio galimybė. Buvo deklaruojama, kad tokia radikali ir iki tol branduolinių ginklų planavimo kontekste niekada nenaudota galimybė buvo įtraukiama kaip kovos su terorizmu ir nevalstybiniais veikėjais priemonė⁸⁸. Taip pat G. W. Busho doktrina branduolinių ginklų faktiškai prilygino konvencinei ginkluotei, naudojamai karo atveju (angl. *war-fighting*), taip tarsi eliminuodama branduolinių ginklų, kaip skirtų būtent tik atgrasyti, statusą⁸⁹.

Kitas svarbus dalykas, kurį būtina paminėti kalbant apie G. W. Busho branduolinę doktriną, yra tai, kad Šaltojo karo laikų atgrasymui būdinga MAD (angl. *Mutually assured destruction*) koncepcija buvo pakeista į viso spektro atgrasymą (angl. *full-spectrum deterrence*). Tai savotiška strategijos modifikacija pakitusiai tarptautinei sistemai. Šaltojo karo laikų branduolinis atgrasymas rėmėsi triada, kuri susidėjo iš branduolinių puolamųjų pajėgumų. G. W. Busho branduolinė doktrina suformavo „naujosios triados koncepciją“. Naujoji triada susideda iš branduolinių ir nebranduolinių puolimo pajėgumų, priešraketinės gynybos sistemos ir gynybos infrastruktūros⁹⁰. Toks viso spektro atgrasymas su naująja triada turėjo atgrasyti ne tik didžiąsias varžoves, bet ir naujas grėsmes, kylančias dėl nevalstybinių veikėjų ir teroristinių grupuočių veiklos. Vertinant G. W. Busho branduolinę doktriną, taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad ji žymi savotišką atsitraukimą nuo daugiašalio bendradarbiavimo branduolinės ginkluotės kontrolės srityje ir perėjimą prie tam tikro vienašališkumo požiūrio⁹¹. Doktrina savo turiniu beveik prilygino branduolinių ginklų konvencinei ginkluotei, numatė plėtoti mažo galingumo branduolinių ginklų gamybą ir bandymų, susijusių

⁸⁸ Smith Jack A., „Bush’s War Plan Includes the Use of Nuclear Weapon“, *Global Research*, 2006, <<http://www.globalresearch.ca/bush-s-war-plan-includes-the-use-of-nuclear-weapons/1928>>, 2016 09 08.

⁸⁹ Vicente Adérito H. R., *Rethinking U.S. Nuclear Strategy: Differences between Obama and Bush Policies*, Lisbon: Keep it Green Ltd. Research Center, 2011, p. 15, <<http://aecpa.es/uploads/files/modules/congress/10/papers/326.pdf>>, 2016 04 26.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Tian Jingmei, p. 8.

su jais, atnaujinimą. Visa tai prieštaravo daugiašalių susitarimų dėl branduolinių ginklų neplatinimo principams. Negana to, doktrinoje apibrėžtos plačios branduolinio ginklo panaudojimo aplinkybės, įvardijant galimos atakos šalis, buvo atsiribojimas nuo „negatyvaus saugumo garanto“ (angl. *Negative Security Assurances*) (prisiimdamos negatyvaus saugumo garanto principą, šalis įsipareigoja nenaudoti branduolinio ginklo prieš nebranduolinę valstybę ar NPT sutartį pasirašiusią šalį), kuris siejamas su Branduolinių ginklų neplatinimo sutartimi (angl. *Nuclear Non-Proliferation Treaty*, trump. NPT), kurią JAV pasirašė 1968 metais⁹².

Prezidento B. Obamos administracijos 2010 metais paskelbtos doktrinos principai buvo priešingi senajai G. W. Busho branduolinei doktrinai. Naujojoje doktrinoje užfiksuotas siekis mažinti branduolinių ginklų vaidmenį JAV nacionalinio saugumo strategijoje, tuo pat metu išlaikant efektyvų branduolinį atgrasymą⁹³. Iš esmės tokios nuostatos žymėjo ryškų doktrininį poslinkį, kai nuo branduolinių ginklų sureikšminimo imama judėti link galimo jų atsisakymo. B. Obamos administracijos parengtoje branduolinės laikysenos apžvalgoje išvardijami penki pagrindiniai branduolinės politikos tikslai: 1. Branduolinių ginklų platinimo ir terorizmo prevencija. 2. Branduolinių ginklų vaidmens JAV nacionalinio saugumo strategijoje sumažinimas. 3. Strateginio atgrasymo poveikio ir stabilumo esant žemesniam branduolinės jėgos lygiui išlaikymas. 4. Regioninio atgrasymo sustiprinimas ir įsipareigojimų JAV partnerėms patvirtinimas. 5. Saugaus, apsaugoto ir efektyvaus branduolinio arsenalo išlaikymas⁹⁴. Šie tikslai parodo, jog B. Obamos strategiją nuo G. W. Busho skiria ne tik siekis sumažinti branduolinių ginklų reikšmę saugumo strategijoje, bet ir suformuotas *minimalaus atgrasymo* konceptas bei iniciatyva grįžti prie *daugiašalio kurso*.

⁹² Vicente, p. 16.

⁹³ Nuclear Posture Review Report, 2010, p. 2.

⁹⁴ Ten pat.

Kalbėdamas apie branduolinės ginkluotės kiekį, B. Obama teigė: „JAV turi daugiau branduolinių ginklų nei reikia <...> palaikyti stiprų atgrasymą.“⁹⁵ Taip keliama mintis, kad, mažinant branduolinių ginklų kiekį, bendras atgrasymo patikimumas nenukentės. Kitaip tariant, pasak minimalaus atgrasymo koncepcijos, JAV turėjo likti tik tiek branduolinės ginkluotės vienetų, kiek yra būtina užtikrinti patikimą atgrasymą. Svarbu paminėti ir tai, kad B. Obamos iniciatyva, plėtojant „minimalų atgrasymą“, buvo vykdoma ir ginkluotės modernizacija. Ji buvo pradėta paskelbus naują „branduolinės laikysenos apžvalgą“. Šios ilgalaikės programos esmė – atnaujinti / modernizuoti branduolinį arsenalą ir su juo susijusią infrastruktūrą. Modernizacija apima šias sritis: strateginės nešėjų sistemos modernizavimą, branduolinių galvučių atnaujinimą, gamybos komplekso modernizavimą, valdymo ir kontrolės sistemos tobulinimą, branduolinės galios tobulinimo programą⁹⁶. Modernizacija reikalauja didelių ilgalaikių investicijų: pavyzdžiui, vien 2016 finansiniams metams prezidentas B. Obama paprašė skirti 8,8 bilijono dolerių, o tai yra 55 proc. daugiau, nei skirdavo prezidento G. W. Busho administracija⁹⁷. Šiuo atveju modernizacijos logika yra labai aiški: sumažėjęs branduolinis arsenalas neturi kelti sumažėjusio saugumo įspūdžio. Todėl kyla poreikis pagerinti kiekiu sumažėjusių pajėgumų efektyvumą⁹⁸.

Kita svarbi B. Obamos branduolinės doktrinos dalis – daugiašalio bendradarbiavimo branduolinių ginklų kontrolės srityje atkūrimas, nuo kurio buvo atsitraukta per G. W. Busho kadenciją⁹⁹. Tuo pat

⁹⁵ Obama Barack, Remarks at Hankuk University, March 2012, Seoul, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/03/26/remarks-president-obama-hankuk-university>>, 2016 03 01.

⁹⁶ Arms Control Association, US Nuclear Modernization Programs: Fact Sheets and Briefs, December 2015, <<https://www.armscontrol.org/factsheets/USNuclearModernization#chart>>, 2016 04 20.

⁹⁷ Ten pat.

⁹⁸ Miasnikov Eugenia, „Modernization and „Zero“: Compatible Tendencies?“, *Bulletin of the Atomic Scientist*, January 2015, <<http://thebulletin.org/modernizing-nuclear-arsenals-whether-and-how7881>>, 2016 04 22.

⁹⁹ Vicente, p. 18.

metu tai buvo tam tikra būtina branduolinio nusiginklavimo siekių įgyvendinimo sąlyga. Aiškiausias to žingsnis buvo Naujosios strateginių ginklų mažinimo sutarties (angl. *New Strategic Arms Reduction Treaty*, angl. trump. New START) 2010 metų balandį pasirašymas su Rusija. Sutartis apribojo strateginių branduolinių galvučių skaičių iki 1 550, iki 700 sumažino dislokuotų jų nešėjų (tarpžemyninių balistinių raketų (ICBM), povandeninių balistinių raketų (SLBM) ir sunkiųjų bombonešių) kiekį ir nustatė galimų turėti dislokuotų ir nedislokuotų nešėjų sumą – 800¹⁰⁰. Sutartis taip pat numatė kontrolės bei skaidrumo mechanizmus. Taip pat paminėtina, kad B. Obamos administracijos sudarytoje branduolinėje doktrinoje keliamas tikslas užtikrinti strateginį stabilumą su kitomis didžiosiomis branduolinėmis galiomis – Rusija ir Kinija. Strateginis stabilumas tarp šių šalių įvardijamas kaip viena iš pagrindinių prielaidų siekiant užkirsti kelią branduolinio ginklo platinimui tarp teroristinių grupuočių ir nevalstybinių veikėjų¹⁰¹. G. W. Bushas Rusiją ir Kiniją buvo įvardijęs kaip vieną iš galimų branduolinių taikinių. Kardinaliai skiriasi ir priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią nevalstybiniam veikėjams, teroristams ar nestabiliaus režimo šalims įgyti ir panaudoti branduolinį ginklą. Kaip minėta, G. W. Bushas šiuo atveju numato preventyvos (angl. *preemptive*) branduolinės atakos galimybę. Na, o B. Obamos strategija remiasi labiau diplomatiniais metodais ir siekiu kuo daugiau veikėjų įtraukti į tarptautinius branduolinių ginklų neplatinimo ir ribojimo susitarimus¹⁰².

Dar vienas svarbus žingsnis stiprinant daugiašalį bendradarbiavimą – „negatyvaus saugumo garanto“ (nuo kurio buvo nutolęs G. W. Bushas) įtvirtinimas Branduolinės laikysenos apžvalgoje. B. Obamos administracijos sudarytoje apžvalgoje deklaruojama, kad

¹⁰⁰ Treaty between United States of America and Russia Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation on Strategic Offensive Arms (New SART). April 2010, 3, <<http://www.state.gov/documents/organization/140035.pdf>>, 2016 03 01.

¹⁰¹ Nuclear Posture Review Report, 2010, p. 4.

¹⁰² Ten pat, p. VI.

JAV nenaudos branduolinio ginklo ir negrasins juo nebranduolinėms valstybėms, kurios yra prisijungusios prie Branduolinio ginklo neplatavimo sutarties (NPT) ir laikosi įsipareigojimų neplatinti branduolinių ginklų¹⁰³. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad Branduolinės laikysenos apžvalgoje pabrėžiama, jog branduoliniai ginklai vis dar gali vaidinti svarbų vaidmenį atgrasant konvencines ar cheminio ir bakteriologinio ginklo atakas prieš JAV ar jos sąjungininkus¹⁰⁴. Tai reiškia, kad JAV nepasiruošusios priimti universalios politikos, kai vienintelis branduolinių ginklų tikslas yra atgrasyti tik branduolinę ataką. Tai lemia, kad net B. Obama, formuodamas branduolinę laikyseną, nesiryžo deklaruoti „pirmojo nenaudojimo“ (angl. *Non-first use*) doktrinos. Nepaisant to, B. Obama Branduolinės laikysenos apžvalgoje branduolinio ginklo panaudojimo aplinkybes (ypač palyginti su G. W. Busho doktrina) susiaurino iki minimumo: „JAV branduolinio ginklo panaudojimo galimybę svarstyti tik susidarius aplinkybėms, kurios grasina JAV gyvybiniais interesams ar jų sąjungininkėms ir partnerėms.“¹⁰⁵

Taigi, palyginus G. W. Busho ir B. Obamos branduolinės laikysenos doktrinas, išryškėja principiniai jų skirtumai. Nuo ypač svarbų vaidmenį branduoliniams ginklams bendroje saugumo strategijoje suteikiančios ir plačias šių ginklų panaudojimo ribas nustatančios G. W. Busho branduolinės doktrinos 2010 metais pradedama pereiti prie pacifistinius nusiginklavimo siekius užfiksavusios B. Obamos strategijos. Nors B. Obamos Branduolinės laikysenos apžvalgoje lygia greta užfiksuojamos konkuruojančios ir prieštaringos nusiginklavimo ir atgrasymo koncepcijos, branduolinis atgrasymas lieka pagrindinė strategija. Atgrasymo įtvirtinimas strateginiuose dokumentuose patvirtina šios strategijos laikymąsi ir egzistavimą¹⁰⁶. Taigi,

¹⁰³ Ten pat, p. 16.

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 17

¹⁰⁶ RAND, p. 28.

JAV atveju, paskelbus naująją B. Obamos programą, problema tampa ne klausimas „ar atgrasymas turi būti“, bet greičiau „koks atgrasymas turi būti“.

2.1.2. JAV dilema – „koks atgrasymas“: *naujos reikšmės paieškos*

Atgrasymo reikšmės persvarstymo galimybes patvirtina A. Lupovici mintis, kad atgrasymo strategija turi būti suprantama kaip save kuriantis naratyvas. Veikėjai, kurie tiki, kad yra savotiško atgrasymo žaidimo nariai, stengsis tobulinti ir stiprinti praktikas, kurios padės išsaugoti patį žaidimą¹⁰⁷. Šiuo atveju žaidėjais galima laikyti aukščiausiuosius JAV pareigūnus, kurie yra atsakingi už saugumo strategijos parengimą ir įgyvendinimą. Jei ir toliau seksime A. Lupovici mintimis apie atgrasymo žaidimo tęsimą, JAV atveju išlikimo garantas – tinkamos nišos pakitusioje aplinkoje suradimas. Tai reiškia, kad bandoma suvokti, koks atgrasymas turi būti paskelbus B. Obamos programą, pasak kurios, atgrasymas šalia nusiginklavimo yra viena iš dviejų lygiaverčių koncepcijų, o ne vienintelė, kaip buvo užfiksuota buvusioje G. W. Busho branduolinėje doktrinoje. Tyrimas atskleidė, kad atsakymo į klausimą, „koks atgrasymas“ turi būti tokia paktusiam kontekste, veikėjai ieško derindami „branduolinės ginkluotės mažinimo“ ir „patikimo atgrasymo užtikrinimo“ kategorijas.

„Branduolinės ginkluotės mažinimo“ kategorija apibrėžia kalbėjimą apie nuoseklų branduolinių ginklų skaičiaus mažinimą iki visiško nusiginklavimo¹⁰⁸. Aptariamoje kategorijoje susipina nusiginklavimo (angl. *disarmament*) ir ginkluotės neplatavimo (angl. *nonproliferation*) iniciatyvų išraiška kalboje. Tai aiškiausiai atsispindi naujojo START sutarties aptarimo, Irano susitarimo ir Šiaurės Korėjos grėsmės nagrinėjimo teminiuose laukuose. Galima pasakyti, kad JAV

¹⁰⁷ Lupovici, p. 716

¹⁰⁸ Priedas.

aukščiausieji pareigūnai nusiginklavimą ir neplatinimą linkę traktuoti kaip neatsiejamus vienas nuo kito. JAV sekretorė ginklų kontrolei ir tarptautiniam saugumui Ellen Tauscher teigia: „<...> nusiginklavimas ir neplatinimas yra dvi tos pačios monetos pusės, <...> šalys gali platinti branduolinius ginklus, nes jų kaimynės jų turi, <...> dėl to tu negali užtikrinti neplatinimo be tęstinio nusiginklavimo.“¹⁰⁹

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nusiginklavimas diskurse nėra vertinamas kaip savaiminis nūsukimas nuo atgrasymo suteikiamo stabilumo. R. Gatesas, komentuodamas naująją START sutartį, kalbėjo karininkijos vardu: „JAV kur kas geriau, turint šią sutartį, nei be jos. Ji sustiprina JAV ir mūsų sąjungininkių saugumą. Ir sukuria strateginį stabilumą tarp dviejų didžiausių pasaulio branduolinių galių.“¹¹⁰ Nors, kaip minėta pirmojoje straipsnio dalyje, vadovaujantis branduolinio atgrasymo logika, šių ginklų egzistavimas yra būtina atgrasymo sąlyga, sprendimų priėmėjai nėra linkę skubėti daryti išvadų, nepalankių atgrasymo ateičiai. Veikiau mėginama rasti tam tikrų nusiginklavimo ir atgrasymo panašumų ir derinimo taškų. Frank A. Rose – JAV valstybės sekretoriaus pavaduotoja ginklų kontrolės reikalams – teigia: „Ginklų kontrolės ir atgrasymo įrankiai gali ir turi būti derinami, <...> branduolinis atgrasymas siekia suvaržyti grėsmę, o ginklų kontrolė – ją sumažinti.“¹¹¹ Apžvelgus „branduolinės ginkluotės mažinimo“ kategorijai priskirtą kalbėjimą aiškėja, kad JAV pareigūnai nusiginklavimą ir neplatinimą vertina gana palankiai ir nėra linkę branduolinių ginklų mažinimo automatiškai sieti su atgrasymo silpnėjimu ar jo atsisakymu.

¹⁰⁹ Tauscher Ellen, „Arms Control and Nonproliferation: The Road from Prague to Today“, pranešimas Commonwealth Club, Lafayette CA, 2011, <<http://www.state.gov/t/us/169244.htm>>, 2016 03 04.

¹¹⁰ Gates Robert M., „The Case for the New START Treaty“, *The Wall Street Journal*, May 2010, <<http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703339304575240164048611360>>, 2016 03 01.

¹¹¹ Rose Frank A., „Nuclear Arms Control and Disarmament Approaches in a Changed Security Environment“, Oslo, September 2015, <<http://www.state.gov/t/avc/rls/2015/247623.htm>>, 2016 03 01.

Kalbėdamas apie pasaulio be branduolinių ginklų viziją, B. Obama dažnai sugrįžta prie frazės: „<...> JAV savo strategijoje sumažino branduolinių ginklų vaidmenį, tačiau ir toliau plėtoja saugų, apsaugotą ir efektyvų (angl. *safe, secure and credible*) branduolinių atgrasymą.“¹¹² Šie prezidento žodžiai (beje, perfrazuojant dažnai vartojami ir kitų pareigūnų) apibūdina antrąją tyrime išryškėjusią „patikimo atgrasymo“ kategoriją. Prie jos priskirtinas kalbėjimas apie JAV branduolinio atgrasymo patikimumą (angl. *credibility*)¹¹³. Kaip minėta, teorijoje skiriami du pagrindiniai patikimo (angl. *credible*) atgrasymo elementai: pajėgumai (angl. *capability*) ir apsisprendimas (angl. *resolve*)¹¹⁴. Pajėgumų elementas yra tiesiogiai susijęs su kiekybiniais ir techniniais branduolinės ginkluotės parametrais. Apsisprendimas yra siejamas su galios ir ryžto demonstravimu / komunikavimu. JAV atveju ribos tarp šių atgrasymo patikimumo elementų yra labai nusitrynusios. Kalbėdami apie branduolinius pajėgumus (ginkluotės kiekį ir jėgą), JAV pareigūnai yra linkę sutikti su prezidento nuostata: „JAV turi daugiau branduolinių ginklų nei reikia <...> palaikyti stiprų atgrasymą.“¹¹⁵ Pabrėžiama, kad branduolinės ginkluotės mažinimai yra vykdomi remiantis atsakingomis studijomis, taip, „kad nepakenktų atgrasymo poreikiams“, – teigė Rose Gottemoeller¹¹⁶.

Patikimo atgrasymo svarstymuose ypač didelę reikšmę įgyja ir jau minėta branduolinės ginkluotės modernizacijos programa, kuri buvo pradėta vykdyti B. Obamos administracijos iniciatyva. Pažy-

¹¹² Obama Barack, Statement on the 40th Anniversary of the Nuclear Nonproliferation Treaty, March 2010, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/statement-president-obama-40th-anniversary-nuclear-nonproliferation-treaty>>, 2016 03 01.

¹¹³ Ten pat.

¹¹⁴ RAND, p. 45.

¹¹⁵ Obama Barack, pranešimas Hankuk University, March 2012, Seoul, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/03/26/remarks-president-obama-hankuk-university>>, 2016 03 01.

¹¹⁶ Gottemoeller Rose, „Movinng the Prague Agenda Forward“. Pranešimas „Control Association Annual Meeting“, Washington DC, June 2012, <<http://www.state.gov/t/us/191750.htm>>, 2016 03 01.

mėtina, kad kalbėjimas apie modernizacijos procesą tampa svarbia patikimumo atgrasymo skelbimo / komunikavimo dalimi. „Investicijos į JAV branduolinės ginkluotės modernizacijos programą yra visiškai suderinamos su prezidento Prahos programa, <...> investicijos padės išlaikyti pasitikėjimą mūsų atgrasymu ir padidins stabilumą“, – teigė Anita E. Friedt, asistuojančioji ginklų kontrolės biuro sekretorė¹¹⁷. Taip siunčiama žinutė, kad, mažinant branduolinių ginklų kiekį, bendras atgrasymo patikimumas nenukentės. Apibendrinant galima teigti, kad branduolinio atgrasymo patikimumas JAV parodomas pabrėžiant modernizacijos procesą, kalbant apie patį atgrasymą ir patvirtinant, kad jo laikomasi.

Stengiantis suprasti, „koks atgrasymas“ turi būti pradėjus vykdyti prezidento B. Obamos programą, kuriamas savotiškas naujojo atgrasymo naratyvas, kuriame rekonstruojama pati atgrasymo reikšmė. Tai atsispindi tyrime išskiriamoje „naujojo atgrasymo“ kategorijoje¹¹⁸. Pažymėtina, kad, bandant derinti nusiginklavimo ir patikimo atgrasymo kategorijas, kaip tam tikra jungtis išryškėja emociniai / psichologiniai elementai. Matomos pastangos senas atgrasymo koncepcijas adaptuoti prie pakitusios aplinkos. Paprastai emocinės kategorijos mėginamos įstatyti vietoj kiekybinių ar jėgos naudojimui paremtų atgrasymo koncepcijų. Pavyzdžiui, sekretorė ginklų kontrolės ir tarptautinio saugumo reikalams Ellen Tauscher teigė: „Vietoje garantuoto abipusio susinaikinimo (angl. *Mutually Assured Destruction*) koncepcijos galima siūlyti garantuoto abipusio stabilumo (angl. *Mutually Assured Stability*) konstrukta. <...> garantuotas abipusis stabilumas būtų grindžiamas abipusiais interesais, pagarba ir taikiu bendradarbiavimu.“¹¹⁹ Toks reikšmės rekonstravimas interpretaciniu lygmeniu JAV atveju padeda išsaugoti pačią strategiją:

¹¹⁷ Friedt.

¹¹⁸ Priedas.

¹¹⁹ Tauscher Ellen, „Arms Control and Nonproliferation: The Road from Prague to Today“. Pranešima Commonwealth Club, Lafayette CA, 2011, <<http://www.state.gov/t/us/169244.htm>>, 2016 03 04.

ji adaptuojama tiek prie pakitusios tarptautinės sistemos, tiek prie kardinaliai pasikeitusio politinio kurso (branduolinių ginklų srityje). Tai lemia, kad, nors derinant atgrasymą su branduolinio nusiginklavimo siekiais, branduolinio atgrasymo strategijos esmė išlaikoma, imama labiau pabrėžti jos, kaip *cousa mentale* koncepto, prigimtį. Kitaip tariant, dėmesys nuo kietųjų / materialijų strategijos elementų (branduolinių ginklų kiekio ir pajėgumų) perkeliamas prie labiau emocijų / minkštųjų strategijos kategorijų (daugiašališkumo, pasitikėjimo, įtikinimo). Taip kuriama priešinga G. W. Busho formuotam atgrasymui, kai visas dėmesys buvo telkiamas į kietuosius strategijos elementus, naujoji šios strategijos reikšmė.

2.2. JAV branduolinio ginklo nenaudojimo normos reikšmės dinamika ir forma

Mėginant atrasti pirmojoje straipsnio dalyje aptartą normų dinamikos šaltinį, kuris, pasak M. Krook ir J. True, gali būti „vidinis“ ir „išorinis“¹²⁰, reikia grįžti prie G. W. Busho ir B. Obamos branduolinės laikysenos strategijų. Kaip sakyta anksčiau, skirtumas tarp dviejų prezidentų formuojamų nuostatų branduolinių ginklų atžvilgiu – kardinaliai skirtingas, nors doktrinas skiria tik aštuoneri metai. Toks staigus doktrininis poslinkis, turint omenyje jau aptartą atgrasymo reikšmės persvarstymą, gali būti laikomas vidiniu impulsu nenaudojimo normos dinamikai. Tačiau staigus idėjinis poslinkis gali būti siejamas ir su pakitusia tarptautinių santykių sistema bei bendru norminiu kontekstu. Viena vertus, laikas tarp dviejų doktrinų žymėjo terorizmo ir nevyriausybinių grėsmių išryškėjimą (kurio pradžia laikytinas rugsėjo 11-osios išpuolis Niujorke), kita vertus, ėmė rasti ir tam tikro pacifizmo sklaidos ženklų (globalaus nulio judėjimas). Tai suponuoja prielaidą, kad galėjo pakisti bendras norminis kontekstas, o tai yra suprantama kaip galimas išorinis normos kaitos impulsas¹²¹.

¹²⁰ Krook, True, p. 109.

¹²¹ Ten pat.

Mėginant išskirti patį branduolinio ginklo nenaudojimo normos dinamikos procesą JAV atveju, buvo pastebėta, kad analizuotų tekstų turinyje savarankiška norminio kalbėjimo kategorija išryškėja tik epizodiškai, dažniausiai kalbant apie nusiginklavimo iniciatyvas. Todėl sunku ką nors pasakyti apie disputą būtent dėl normos, kuris laikomas antrąja normų dinamikos ciklo teorijos faze (pirmąja autorius laiko esamą normų ir nusistatymų visumą)¹²². Šiuo atveju tam tikru disputo lauku galima laikyti jau aptartus svarstymus dėl nusiginklavimo ir atgrasymo suderinimo. Užuominos apie normas ir moralinius įsipareigojimus tarsi tampa tam tikra nusiginklavimo varomąja jėga. Apie tai garsiojoje Prahos kalboje užsiminė B. Obama: „<...> kaip viena iš didžiausių branduolinių galių ir kaip vienintelė branduolinė galia, kada nors panaudojusi šį ginklą, JAV turi moralinę pareigą veikti. Vieni mes negalime pasiekti nusiginklavimo, bet mes turime jam vadovauti, pradėti jį.“¹²³

Trečioji W. Sandholtzo išskiriama fazė gali žymėti modifikacijos normoje pradžią. Pasak jo, pokyčiai ateina iš argumentų, pateikiamų minėtos diskusijos metu. Dispute tarp nusiginklavimo ir atgrasymo koncepcijų (norminis kalbėjimas būdingas nusiginklavimo teminiam laukui), visgi labiau pabrėžiamas atgrasymas. Vyrauja argumentai: „<...> kad kol egzistuoja branduoliniai ginklai, JAV laikysis atgrasymo.“¹²⁴ Neišryškėja tiesioginiai teiginiai apie JAV branduolinio ginklo nenaudojimo nuostatas. Veikiau kalbama abstraktesnėmis frazėmis: „<...> prisimindamos niokojančias humanitarines pasekmes, JAV laikosi pozicijos, kad jų interesas, toks jis turėtų būti ir kitų šalių, yra siekti, kad 70 metų trunkantis branduolinio ginklo

¹²² Sandholtz, p. 105.

¹²³ Barack Obama, Prague, 2009.

¹²⁴ President Obama, President Medvedev. Pranešimas spaudos konferencijoje. Prague, April 2010, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-new-start-treaty-signing-cere>>, 2016 03 08.

nenaudojimas būtų pratęstas.¹²⁵ Galima teigti, kad dėl tokio tiesioginio nenaudojimo normos neartikuliuojimo pati ta norma netenka svarbaus įtvirtinimo šaltinio ir diskurse yra užgožiama atgrasymą palaikančių argumentų. Visa tai lemia, jog nenaudojimo norma aptariamuoju laiku praranda aiškią savo formą ir apibrėžtumą. Tai numato normų dinamikos ciklo teorija. Pasak jos, baigiamosiose fazėse (ketvirtojoje) gali pakisti normos turinys, jos stiprumas, aiškumas ir specifiškumas¹²⁶. Normos negalima laikyti tokia specifiška ir aiškia, kaip buvo N. Tannenwald tirtų Šaltojo karo krizių atvejais.

Visų pirma, nors nagrinėjamu laikotarpiu branduoliniam ginklui yra priskiriamas specifinis statusas, jis remiasi destruktinės galios pabrėžimu, o ne „tabu“ konceptui būdingu (ne)žmoniškumo, (ne)civilizuotumo priskyrimu ar kalbėjimu apie prideramą / neprideramą elgesį¹²⁷. Taip pat JAV branduolinėje doktrinoje užfiksuota, kad: „JAV branduolinio ginklo panaudojimo galimybę svarstyti tik esant aplinkybėms, kurios grasina JAV gyvybiniais interesams ar jų sąjungininkėms ir partnerėms.“¹²⁸ Galima matyti, kad, nors panaudojimo galimybė sumažinta iki minimumo, ji išlieka ir nėra automatiškai atmetama, kaip suponuoja *tabu* konceptas. Tai lemia, kad dabartinė savo forma JAV nenaudojimo normos labiausiai atitinka T. V. Paulio formuojamą *nenaudojimo tradicijos* (angl. *tradition of non-use*) apibūdinimą. Šio autoriaus teigimu, nenaudojimo tradicija yra ne tokia stipri normos forma kaip N. Tannenwald formuojamas *tabu*, nes tradicija yra lankstesnė ir tarsi palieka mažą panaudojimo galimybę.

¹²⁵ Friedt Anita, Remarks to Parliamentarians for Nuclear Nonproliferation and Disarmament, Washington DC, February 2014, <<http://www.state.gov/t/avc/rls/2014/223039.htm>>, 2016 03 08.

¹²⁶ Sandholtz, p. 110

¹²⁷ Farrell, p. 821.

¹²⁸ Nuclear Posture Review Report, Department of Defence: United States of America, April 2010, p. 17.

2.3. JAV branduolinio atgrasymo reikšmė ir nenaudojimo normos veikimas joje

Branduolinio ginklo nenaudojimo normos dinamikos analizė atskleidė, kad nagrinėjamu laikotarpiu norma reikšėsi artimiausiai T. V. Paulo apibūdinamos nenaudojimo tradicijos formai. Nenaudojimo tradicija neneigia branduolinio ginklo panaudojimo galimybės¹²⁹. Taigi, taip išsaugoma būtina patikimo atgrasymo sąlyga. Svarbu ir tai, jog tyrimas atskleidė, kad nenaudojimo normai priskiriamas kalbėjimas / retorika įeina į naujojo atgrasymo (derančio su nusiginklavimu ir paremto pasitikėjimu bei stabilumu) reikšmės kūrimą. Tai rodo, kad JAV branduolinio ginklo nenaudojimo tradicija reiškiasi kaip tam tikra naujojo atgrasymo dalis. Taip realizuojamas antrasis teorinėje dalyje suformuotas koncepcijų sąveikos modelis – norma ir atgrasymas suartėja per bendrą siekį ir galimą vienas kito papildymą. JAV atvejį gerai apibūdina ir S. D. Sagano mintis, kad normas ir jų veikimą reikėtų svarstyti atgrasymo kontekste ir kad jos yra tarsi tam tikras stabilizuojantis veiksnys¹³⁰. Galima teigti, kad dominuojanti normos kaip tradicijos forma bent jau teoriškai išsprendžia atgrasymo ir nenaudojimo normos koncepcijų suderinamumo dilemą JAV atveju.

Tačiau kyla abejonių dėl tokio suderinimo natūralumo. Vien jau naujos branduolinio atgrasymo formos paieškos ir mėginimas jį priimti prie nusiginklavimo / nenaudojimo normų parodo, kad derinimas nėra logiškai kylantis, o priešingai, reikalauja tam tikrų pastangų. Panašu, jog koncepcijų suliejimas į vieną leidžia suformuoti savotišką vidurio poziciją tarp klasikinio branduolinio atgrasymo ir

¹²⁹ Paul, 2010, p. 854.

¹³⁰ Sagan Scott D., „Realist Perspectives on Ethical Norms and Weapons of Mass Destruction“, Hashmi Sohail, Lee Steven (sud.), *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 75, <https://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/Ethical_Norms_and_WMD.pdf>, 2015 12 03.

nusiginklavimo / nenaudojimo normos, vengiant atskleisti tikrąsias nuostatas ar neišsigryninus savo pozicijos. Iš esmės toks neapibrėžtumas kenkia abiem koncepcijoms. Nenaudojimo norma tampa nekonkreči ir tai mažina jos stiprumą. Tačiau derinimas labiau kenkia atgrasymui – jo patikimumo žinutė tampa miglota. Kaip parodė tyrimas, ryžto ir apsisprendimo dėmenys daugiausia parodomi pabrėžiant, kad mažinamas, bet modernizuojamas branduolinis arsenalas ir primenant pačios atgrasymo strategijos svarbą. Vengiama viešai deklaruoti nuostatas dėl naudojimo / nenaudojimo pasiryžimo. Tačiau, pasak teorijos, veikėjų intencijos, siekiant sėkmingo branduolinio atgrasymo, turi būti aiškios ir įtikinamos¹³¹. Visiškai nerealizuojant šio svarbaus atgrasymo strategijos elemento, koncepcijų derinimo procese atgrasymas yra prislopinamas ar net susilpninamas.

Toks branduolinės laikysenos netvirtumas / neaiškumas gali lemti tam tikras įtampas. Visų pirma, tai gali pasiūsti netinkamą žinutę kitoms branduolinėms galioms ar nevyriausybiniam veikėjams. Tiesa, B. Obamos pateiktoje Branduolinės laikysenos apžvalgoje, kuri buvo aptarta anksčiau, pristatomos JAV nuostatos dėl branduolinio ginklo naudojimo atskirų veikėjų (NPT pasirašiusių / nepasirašiusių šalių, nevalstybinių veikėjų) atžvilgiu. Tačiau, turint omenyje, kad dabartinė JAV užsienio politika vertinama kaip neryžtinga, o Nacionalinėje saugumo strategijoje pabrėžiama strateginė kantrybė¹³², gali būti abejojama hegemonės ryžtu panaudoti branduolinį ginklą (nors branduolinis arsenalas ir toliau yra triuškinamai didelis ir paliekama ginklo panaudojimo galimybė). Objektivių kriterijų, reikalingų atgrasymo strategijai taikyti, buvimas, apie juos nekomunikuojant, gali neįtikinti priešininkų JAV ryžtingumu. Tai gali paskatinti priešiškas šalis planuoti mažos apimties branduolinę ataką panaudojant taktinį

¹³¹ RAND, p. 45.

¹³² National Security Strategy. USA. The White House, Washington, February 2015, II, <https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf>, 2016 04 30.

branduolinį ginklą, o didėjančios branduolinės galios gali ryžtis toliau didinti arsenalą.

Tačiau neatmestina galimybė, kad tokia neaiški JAV pozicija branduolinių ginklų atžvilgiu ateityje gali kisti – išryškėti atgrasymas. Viena iš galimų to prielaidų gali tapti vis agresyvesnė Rusijos pozicija. Ši šalis ne tik sparčiai modernizuoja ir stiprina savo strateginę ir taktinį branduolinį arsenalą, bet ir savo branduolinėje doktrinoje yra pateikusi labai plačias šio ginklo panaudojimo ribas¹³³. Negana to, Rusijos lyderiai savo griežtoje retorikoje nevengia paminėti branduolinių ginklų naudojimo galimybės¹³⁴.

Išvados

Straipsnyje pateikiama teorinė branduolinės taikos aiškinimų analizė parodė, kad atgrasymo ir nenaudojimo normos teorijas, nors ir yra esminė priešara dėl panaudojimo galimybės, sieja bendras siekis – kad branduolinis ginklas nebūtų panaudotas. Dėl tokio nevienareikšmiško teorinio santykio praktikoje šios koncepcijos gali: a) nesuartėti dėl principinio skirtumo branduolinio ginklo panaudojimo galimybės atžvilgiu; b) gali suartėti per bendrą siekį ir galimą vienas kito papildymą. Tokiu skirtingų koncepcijų derinimo atveju preciziškas diskurso vertinimas tampa svarbiu tyrimo įrankiu. Nuo to, kaip tiksliai potencialūs priešininkai „perskaitys“ žinutes, gali priklausyti, ar jiems bus suteiktos paskatos keisti savo branduolinės politikos kryptis. Todėl ketvirtosios atgrasymo tyrimų bangos siūlomas strategijos tyrimas taikant konstruktyvistams būdingus tyrimo metodus (diskurso, turinio analizė) ateityje gali būti vis svarbesnis,

¹³³ Kristensen Hans M., Norris Robert S., „Russian Nuclear Forces, 2015“, *SAGE*, 2015, <<http://bos.sagepub.com/content/early/2015/04/13/0096340215581363.full>>, 2016 04 30.

¹³⁴ Withnall Adam, „Russia Threatens Denmark With Nuclear Weapons if it Tries to Join NATO defence shield“, *Independent*, March 2015, <<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/russia-threatens-denmark-with-nuclear-weapons-if-it-tries-to-join-nato-defence-shield-10125529.html>>, 2016 04 30.

ypač kai tenka analizuoti praktines politikos problemas, kurios remiasi skirtingų diskursų derinimu.

JAV atveju išryškėja pastangos branduolinį atgrasymą suderinti su nusiginklavimo programa ir nenaudojimo norma, išlaikant pagrindinį jo vaidmenį. Tai daroma ieškant naujos atgrasymo reikšmės, svarstant, „koks atgrasymas“ turi būti paskelbus B. Obamos nusiginklavimo programą. Analizuotuose tekstuose juntamos pastangos senąsias branduolinio atgrasymo koncepcijas, paremtas branduolinės ginkluotės kiekiu ir ryžto patikimumu, pakeisti tam tikrais psichologiniais / mentaliniais elementais (pavyzdžiui, garantuotas abipusis susinaikinimas vs garantuotas abipusis pasitikėjimas / stabilumas). Taip kuriama (priešinga G. W. Busho formuotam atgrasymui) naujoji šios strategijos reikšmė, kai visas dėmesys nuo kietųjų / materialųjų strategijos objektų (branduolinių ginklų kiekio ir pajėgumų) perkliamas prie labiau emocinių / minkštųjų strategijos kategorijų (daugiašališkumo, pasitikėjimo).

Savotiškame dinamikos procese JAV nenaudojimo norma įgyja *tradicijos* formą, pagal kurią branduolinio ginklo nenaudojimo nuostata nėra absoliuti. Taip išlaikoma pagrindinė atgrasymo sąlyga – panaudojimo galimybė. Nenaudojimo tradicija taip patenka į naujojo atgrasymo paieškų naratyvą. Tokiu būdu norma ir atgrasymas sąveikauja kaip vienas kitą papildantys elementai. Taip bent teoriškai yra išsprendžiama šių koncepcijų suderinimo dilema.

Tačiau dėl pastangų suderinti nusiginklavimą / normas ir atgrasymą labiausiai kenčia branduolinio atgrasymo patikimumo elementas. Turinio analizė parodė, kad JAV patikimumo žinutę perduoda daugiausia artikuliuodamos patvirtinimą, kad laikosi branduolinio arsenalo modernizacijos ir paties atgrasymo, vengdamos pateikti aiškesnę nuostatą. Dėl to JAV ryžtas panaudoti branduolinį ginklą tampa neužtikrintas ir nevisiškai aiškus.

Kyla klausimas, ar dabartine forma (kai derinamos nusiginklavimo / nenaudojimo tradicijos ir atgrasymo koncepcijos) JAV atgrasy-

mas įtikina priešininkus? Įtikinimas yra vienas svarbiausių sėkmingai įgyvendinant branduolinio atgrasymo strategiją. Atsižvelgiant į dabartinį tarptautinį kontekstą, darytina prielaida, kad Rusijos branduolinio arsenalo modernizavimą ir Šiaurės Korėjos branduolinių ginklų platinimą galėjo lemti tokia neapibrėžta JAV branduolinė laikysena. Šios priešiškos šalys JAV vidurio poziciją tarp nusiginklavimo / nenaudojimo ir atgrasymo galėjo interpretuoti kaip nutolinimą nuo klasikinio branduolinio atgrasymo strategijos, suprasdamos tai kaip silpnąją JAV branduolinės politikos vietą.

Tai rodo, kad šie, regis, tik teoriniai svarstymai apie nusiginklavimo / nenaudojimo normų ir branduolinio atgrasymo sąveikos galimybes gali turėti didelę reikšmę praktiniams veiksams ir būtina tam skirti daugiau dėmesio. Dėl to rekomenduotina atskiru tyrimu išanalizuoti Rusijos nuostatas dėl JAV branduolinio ryžto. Tai parodytų, ar JAV branduolinis atgrasymas dabartine savo forma užtikrintai įtikina potencialius priešininkus.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Adler Emanuel, „Constructivism in International Relations: Sources, Contributions and Debates“, Carsnaes Walter, Risse Thoms, Simmons Beth A. (sud.), *Handbook on International Relations*, Second Edition, SAGE, 2013.

Arms Control Association, „Nuclear Weapons: Who has What at Glance“, Fact Sheets, October 2015, <<http://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweapons-whoahaswhat>>, 2015 12 28.

Bendiek Annegret, Metzger Tobias, *Deterrence Theory in the Cyber-century*, Berlin, 2015, <https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapier/Bendiek-Metzger_WP-Cyberdeterrence.pdf>, 2016 06 20.

Brodie Bernard, „The Development of Nuclear Strategy“, *International Security* 2 (4), 1978, p. 65–83.

Cha Victoria, Gallucci Robert L., „Stopping North Korea’s Nuclear Threat“, *The New York Times*, January 2016, <http://www.nytimes.com/2016/01/08/opinion/stopping-north-koreas-nuclear-threat.html?_r=0>, 2016 01 15.

Cousins Emily, „Nuclear Insecurity: A Critique of Bush Administration’s Nuclear Weapons Policies“, *NRDC*, September 2004, p. iv, <<https://www.nrdc.org/sites/default/files/critique.pdf>>, 2016 04 27.

Farrell Theo, *Constructivist Security Studies: Portrait of Research Program*. International Studies Association, 2002, <http://www.academia.edu/1231557/Constructivist_Security_Studies_Portrait_of_a_Research_Program>, 2016 01 12.

Farrell Theo, „Nuclear Non-use: Constructing a Cold War history“, *Review of International Studies* 36, 2010, p. 819–829, <<http://posse.gatech.edu/sites/posse.gatech.edu/files/Nuclear%20non-use%20-%20constructing%20a%20Cold%20War%20history.pdf>>, 2015 10 13.

Finnemore Martha, Sikkink Kathryn, „Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics“, *Annual Review of Political Science* 4, 2001, <http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/Finnemore_Sikkink_1998.pdf>, 2016 01 05.

Friedt Anita, *Remarks to Parliamentarians for Nuclear Nonproliferation and Disarmament*, Washington DC, February 2014, <<http://www.state.gov/t/avc/rls/2014/223039.htm>>, 2016 03 08.

George Alexander L., Smoke Richard, *Deterrence in American Foreign Policy*, New York: Columbia University Press, 1974.

Goodby James E., „The Nuclear Dilemma: Constants and Variables in American Strategic Policy“, Shultz George P., Goodby James E. (sud.), *The War That Must Never be Fought. Dilemmas of Nuclear Deterrence*, Stanford: Hoover Institute Press, 2015, <<http://www.hoover.org/research/challenging-assumptions-classical-nuclear-deterrence-theory>>, 2016 03 18.

Jervis Robert, „Review Article, Deterrence Theory Revised“, *World Politics* 30 (2), January 1979, <http://www.jstor.org/stable/2009945?seq=1#page_scan_tab_contents>, 2016 03 10.

Jervis Robert, Lebow Richard Ned, Stein Janice Gross, *Psychology and Deterrence*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1985.

Jingmei Tian, *The Bush Administration's Nuclear Strategy and Its Implications for China's Security*. Working Paper, Leland Stanford Junior University, 2003, 3, <<http://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/tian.pdf>>, 2016 04 16.

Kazianis Harry J., „China's 2,500 Mile-Range 'Carrier-Killer' Missile: A Nuclear Threat?“, *The National Interest*, December 2015, <<http://www.nationalinterest.org/blog/the-buzz/chinas-2500-mile-range-carrier-killer-missile-nuclear-threat-14669>>, 2016 01 15.

Knopf Jeffrey W., „The Fourth Wave of Deterrence“, *Contemporary Security Policy* 31 (1), 2010, p. 1–33, 2, <<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13523261003640819>>, 2016 07 12.

Kohlbacher Florian, „The Use of Qualitative Analysis in Case Study Research“, *FQS Forum: Qualitative Social Research* 7 (1), Art 21, January 2006, 4.2.2, <<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/75/153#g422>>, 2016 04 20.

Kristensen Hans M., Robert S. Norris, „Russian Nuclear Forces, 2015“, SAGE, 2015, <<http://bos.sagepub.com/content/early/2015/04/13/0096340215581363.full>>, 2016 04 30.

Kroening M., Slocombe W. S., „Why Nuclear Deterrence Still Matter for NATO“, *Atlantic Council*, August 2014, <http://www.matthewkroening.com/Kroening_Why_Nuclear_Deterrence_Still_Matters_to_NATO.pdf>, 2015 05 18.

Krook Mona Lena, True Jacqui, „Rethinking the Life Cycles of International Norms: The United Nations and Global Promotion of Gender Equality“, *European Journal of International Relations* 18 (1), 2012, <http://www.mlkrook.org/pdf/krook_true_2012.pdf>, 2016 03 16.

Kuelsa Lukasz, „Careful What You Whish For: Nuclear Reductions and Conventional Deterrence in Europe after Crimea“, *Strategic Files*, No 15 (51), August 2014, <https://www.pism.pl/files/?id_plik=17896>, 2015 05 18.

Lain Sarah, „Russian Nuclear Threat: Could Vladimir Putin Really push the Button?“, *International Business Time*, April 2015, <<http://www.ibtimes.co.uk/russian-nuclear-threat-could-vladimir-putin-really-push-red-button-1494821>>, 2016 01 15.

Lebovic James, *Detering Interntional Terrorism and Rogue State: US National Security Policy after 9/11*, 1 leid., London: Routledge, 2007.

Lieber Keir A., Press Daryl G., „The End of MAD? The Nuclear Dimension of U.S. Primacy“, *International Security* 30 (4), 2006, <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/is3004_advanceproof_lieberandpress.pdf>, 2016 03 10.

Lupovici Amir, „The Emerging Fourth Wave of Deterrence Theory – Toward a New Research Agenda“, *International Studies Quarterly* 54, 2010.

National Security Strategy. USA. The White House, Washington, February 2015. II, <https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf>, 2016 04 30.

Nuclear Abolition Forum, „Moving beyond Deterrence to a Nuclear Weapons Free World“, *Issue*, No 2, 2013, <http://www.abolitionforum.org/site/wp-content/uploads/2013/05/Final-Version-NAF-2nd-EDITION_ONLINE-VERSION.pdf>, 2015 05 24.

Nuclear Posture Review Report, Department of Defence: United States of America, April 2010, <http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/NPR/2010_Nuclear_Posture_Review_Report.pdf>, 2015 11 12.

Nuclear Posture Review, 8 January 2002, <http://www.imi-online.de/download/Nuclear_Posture_Review.pdf>, 2016 01 15.

Nuclear Posture Review, April 2010, <http://www.defense.gov/Portals/1/features/defenseReviews/NPR/2010_Nuclear_Posture_Review_Report.pdf>, 2016 01 15.

Obama Barack, *Remarks at Hankuk University*, March 2012, Seoul, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2012/03/26/remarks-president-obama-hankuk-university>>, 2016 03 01.

Obama Barack, *Remarks at The Brandenburg Gate, Berlin*, June 2013, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/06/19/remarks-president-obama-brandenburg-gate-berlin-germany>>, 2016 03 01.

Obama Barack, Remarks by President Barack Obama in Prague As Delivered, Prague, Czech Republic, April 5, 2009, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-barack-obama-prague-delivered>>, 2015 02 04.

Payne Keith B., Walton C. Dale, „Deterrence in The Post-Cold War World“, Baylis John (sud.), *Strategy in Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

Payne Rodger A., „Persuasion, Frames and Norm Construction“, *European Journal of International Relations* 7 (1), 2001, <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.525.5373&rep=rep1&type=pdf>>, 2016 01 13.

Paul T. V., „Taboo or Tradition? The Non-use of Nuclear Weapons in World Politics“, *Review of International Studies* 36 (4), 2010, p. 853–863, <[http://www.tvpaul.com/files/Paul\(2010\).pdf](http://www.tvpaul.com/files/Paul(2010).pdf)>, 2015 10 12.

Paul T. V., *The Tradition of Non-Use of Nuclear Weapons*, Stanford: Stanford University Press, 2009.

Powell Robert, „Nuclear Deterrence Theory, Nuclear Proliferation an National Missile Defense“, *International Security* 27 (4), 2003, <<http://slantchev.ucsd.edu/courses/pdf/powell-is2003v27n4.pdf>>, 2016 03 10.

President Obama, President Medvedev. Remarks at New START Treaty Signing Ceremony and Press Conference. Prague, April 2010, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-obama-and-president-medvedev-russia-new-start-treaty-signing-cere>>, 2016 03 08.

Press Daryd G., Sagan Scott D., Valentino Benjamin A., „Atomic Aversion: Experimental Evidence on Tboos, Traditions, and the Non-Use of Nuclear Weapons“, *American Political Science Review*, February, 2013, <https://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/FINAL_APSR_Atomic_Aversion.pdf>, 2016 03 04.

Price Richard, Tannenwald Nina, „Norms and Deterrence: The Nuclear and Chemical Weapons Taboos“, 32, Katzenstein Peter J. (sud.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press, 1996, <[http://www3.amherst.edu/~pmachala/Current%20Politics/PS-50%20IR%20&%20Foreign%20Policy%20Theory-THE%20READINGS/Archive/Price%20&Tannenwald,%20Nuclear%20and%20CW%20Taboos%20\(from%20Culture%20of%20National%20Security\)1996.pdf](http://www3.amherst.edu/~pmachala/Current%20Politics/PS-50%20IR%20&%20Foreign%20Policy%20Theory-THE%20READINGS/Archive/Price%20&Tannenwald,%20Nuclear%20and%20CW%20Taboos%20(from%20Culture%20of%20National%20Security)1996.pdf)>, 2016 03 03.

Quackenbush Stephen L., „Not Only Whether but Whom: Three-Party Extended Deterrence“, *The Journal of Conflict Resolution* 50 (4), August 2006, p. 562–583.

Raymond Gregory A., „Problems and Prospects in the Stusy of International Norms“, *Mershon International Studies Review* 41 (2), 1997, <https://www.researchgate.net/publication/227683035_Problems_and_Prospects_in_the_Study_of_International_Norms1>, 2016 03 10.

RAND Corporation, „Nuclear Deterrence in the 21'st Century. Leasons from the Cold War“, 2012, <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1103.pdf>, 2015 03 22.

RAND Corporation, „Nuclear Deterrence in the 21st Century. Lessons from the Cold War“ 2012, <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1103.pdf>, 2015 03 22.

Record Jeffery, „Nuclear Deterrence, Preventive War, and Counterproliferation“, *Policy Analysis*, No. 519, July 2008, <<http://object.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/pa519.pdf>>, 2016 03 18.

Sabadus Aura, „Nuclear Non-use: Rational Deterrence, Prudence or a Long-lasting Taboo?“, *E-International Relations*, August 2009, <<http://www.e-ir.info/2009/08/23/nuclear-non-use-rational-deterrence-prudence-or-a-long-lasting-taboo/>>, 2015 10 13.

Sagan Scott D., „Realist Perspectives on Ethical Norms and Weapons of Mass Destruction“, Hashmi Sohail, Lee Steven (sud.), *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, <https://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/Ethical_Norms_and_WMD.pdf>, 2015 12 03.

Sagan Scott D., „Realist Perspectives on Ethical Norms and Weapons of Mass Destruction“, Hashmi Sohail, Lee Steven (sud.), *Ethics and Weapons of Mass Destruction: Religious and Secular Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, <https://cisac.fsi.stanford.edu/sites/default/files/Ethical_Norms_and_WMD.pdf>, 2015 12 03.

Sandholtz Wayne, „Dynamics of International Norm Change: Rules against War-time Plunder“, *European Journal of International Relations* 14 (1), March 2008.

Schelling Thomas C., „Nuclear Deterrence for the Future“, *Issues in Science and Technologies*, 2006, <http://csis.org/files/media/csis/pubs/poni/nuclear_deterrence_future.pdf>, 2016 03 18.

Schelling T. C., *The Diplomacy of Violence*, New Haven: Yale University Press, 1966, p. 1–34.

Secretary Hillary Clinton, Briefing on the announcement of the new START treaty, March 26, 2009, <<https://www.whitehouse.gov/the-press-office/briefing-secretary-clinton-secretary-gates-admiral-mullen-announcement-new-start-tr>>, 2016 03 01.

Stockholm International Peace Research Institute, Nuclear forces 2015, <<http://www.sipri.org/research/armaments/nuclear-forces>>, 2015 12 03.

Tannenwald Nina, „The Nuclear Taboo: The US and the Normative Basis of Nuclear Non-use“, *International Organization* 53, 1999, p. 433–468.

Tannenwald Nina, *The Nuclear Taboo: The United States and the Non-Use of Nuclear Weapons Since 1945*, Cambridge University Press, 2007.

Tannenwald Nina, „Stigmatizing the Bomb: Origins of Nuclear Taboo“ *International Security* 29 (4), 2005, p. 5–49, <http://belfercenter.hks.harvard.edu/files/intsec29-4_tannenwald.pdf>, 2015 10 12.

Tauscher Ellen, „Arms Control and Nonproliferation: The Road from Prague to Today“. Pranešimas Commonwealth Club, Lafayette CA, 2011, <<http://www.state.gov/t/us/169244.htm>>, 2016 03 04.

Vicente Adérito H. R., *Rethinking U.S. Nuclear Strategy: Differences between Obama and Bush Policines*, Lisbon: Keep it Green Ltd. Research Center, 2011, p. 15, <<http://aecpa.es/uploads/files/modules/congress/10/papers/326.pdf>>, 2016 04 26.

Waltz Kenneth, „The Spread of Nuclear Weapons: More May Better“, *Adelphi Papers* 171, 1981, p. 6, <http://polsci.colorado.edu/sites/default/files/10B_Waltz.pdf>, 2016 03 17.

SUMMARY

THE NORM OF NON-USAGE AND DETERRENCE OF NUCLEAR WEAPONS: INTERACTION OF THE CONCEPTIONS IN CASE OF THE UNITED STATES

This article aims to take a closer look to the US nuclear weapons posture during the period of 2009–2015. The cornerstone of the analysis is an existing paradox – although the US is thought to be the country that maintains the norm of non-usage of nuclear weapons, in practice, the US forms the strategy based on nuclear deterrence. In order to implement the main aim of this article, theories of the norm of nuclear weapon non-usage and deterrence were taken into consideration. There are two main parts of this article. Theories that were chosen for the analysis are discussed at the first part of the article. The second part is aimed to find out how the norm of non-usage and nuclear deterrence interacts in practice. The case of the US is analyzed in terms of qualitative content analysis. The statements and remarks of high-ranking US politicians and military officers, official documents and treaties were the main empirical data of the analysis.

An analysis of the theories delivered the conclusion that despite certain principal differences, the theoretical combinations of the norm of non-usage and nuclear deterrence are still possible because of the same aim. Both seek the nuclear weapon not be used again. Moreover, the use of both approaches in the same case study helps to get a broader look and see some specifics at the same time.

The empirical analysis has shown that the meaning of nuclear deterrence was reconsidered in case of the US. One of the main reasons of reconsideration was the new nuclear doctrine (“Nuclear posture review”), delivered by B. Obama in 2010. According to the new doctrine, the US have to promote disarmament and maintain effective nuclear deterrence at the same time. The psychological elements of this strategy were emphasized in the narrative of new deterrence creation, meanwhile the material ones being relegated to the background. In addition, the form of the nuclear weapon non-usage was transformed into a tradition of non-usage because of the

process of dynamics. The tradition of non-usage leaves a small chance of a nuclear weapon usage possibility, which is the necessary condition for the deterrence. From a theoretical point of view, it solves the paradox of norms and deterrence. However, the combination of these concepts seems to be unnatural in practice and it has a negative effect on the implementation of credible deterrence. The not clearly defined nuclear posture of the US may cost the bringing of certain tensions in the future. It can encourage enemies to proliferate a nuclear arsenal or even use it.

Priedas

Lentelė. Turinio kategorijos ir joms būdingi retoriniai pavyzdžiai.

Kategorija	Būdingi retoriniai pavyzdžiai
Branduolinės ginkluotės mažinimas	<ul style="list-style-type: none"> – „didelis ir patikimas branduolinio arsenalo sumažinimas turės teigiamą efektą pasauliui“ (Naujoji START sutartis, 2010, 2) – „<...> branduolinių ginklų atsisakymas padarys pasaulį saugesnį...“ (Obama, Oslo, 210) – „skaidrus ginklų mažinimas“ (Frank A. Rosse, Oslo, 2015) – „žingsnis po žingsnio judėjimas link branduolinių ginklų atsisakymo“; „<...> taika ir saugumas be branduolinių ginklų“ (Obama, Prague, 2009) – „nusiginklavimas yra civilizacijos pažanga“ (Obama, Seoul, 2012) – „<...> JAV branduolinis arsenalas yra didesnis nei reikia“ (Clinton, 2010)
Patikimas atgrasymas	<ul style="list-style-type: none"> – „bus laikomasi saugaus, apsaugoto, efektyvaus atgrasymo“ (Branduolinės laikysenos apžvalga, 2010, 37) – „kol egzistuos branduoliniai ginklai, JAV plėtos atgrasymą“ (Obama, Prague, 2009) – „branduolinis atgrasymas lieka svarbus JAV gynybos ramstis“ (R. Gates, 2010) – „<...> JAV vis dar plėtoja galingą branduolinę triadą“ (R. Gates, 2010)

Lentelės tęsinys

	<p>– „<...> JAV patvirtina savo išplėstinio atgrasymo įsipareigojimus sąjungininkams“ (Obama, Seoul, 2012)</p> <p>– „nusiginklavimas ir atgrasymas suderinami“ (F. A. Rose, Oslo, 2015)</p> <p>– „arsenas lieka parengtas“ (J. Biden, 2010),</p> <p>– „<...> modernizacijos programa padidins mažesnio arsenalo efektyvumą“ (R. Gates, 2010)</p>
<p>Naujasis atgrasymas</p>	<p>– „atgrasymas, telpantis į rėmą“ (Cartwright, 2010)</p> <p>– „lankstus atgrasymas“ (R. Gottemoeller, CT, 2012)</p> <p>– „abipusis pasitikėjimas“ vs (abipusis susinaikinimas) (Frank A. Rose, Oslo 2015)</p> <p>– „abipusis stabilumas“ (R. Gottemoeller, Washington, 2012)</p> <p>– „garantuotas abipusis stabilumas“ vs (garantuotas abipusis susinaikinimas [MAD]) (E. Tauscher, CA, 2011)</p> <p>– „abipusė parama“ vs (atgrasymas bausme) (Frank A. Rose, Oslo, 2015)</p>

Sudaryta autorės